

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΙΗ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 | 15 ΦΕΦΡΟΥΑΡΙΟΥ 1969 | ΑΡΙΘ. 4

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'

ι'. Θεολογικαὶ γνῶμαι.

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἠθικὰς καὶ περὶ εὐταξίας παραινέσεις καὶ ὑποδείξεις καὶ τὴν δι' αὐτῶν καθοριζομένην ἐρμηνείαν κ α τ α σ τ α - τ ι κ ῶ ν - κ α ν ο ν ι κ ῶ ν ἔ ν τ ο λ ῶ ν, ἡ θεολογικὴ καθόλου σκέψις καὶ τὰ θεολογικὰ προβλήματα τίθενται κατὰ μέρος ἐν τῇ ἐπιστολῇ. Προδήλως καὶ ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς δὲν φαίνεται ἐπιδεικνύων μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὰ θεολογικὰ προβλήματα. Παρὰ ταῦτα, σημειᾷ τινὰ τῆς ἐπιστολῆς, θεολογικῆς ὑφῆς, εἶναι ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχειται τῆς φ υ σ ι κ ῆ ς Θεολογίας, ὡς ταύτην εὐσεβόφρονες καὶ φιλόθρησκοι τῆς ἐθνικῆς ἀρχαιότητος ἐξεδέχοντο: Ὁ Κόσμος ἐμφαίνεται ὡς ἀποκάλυψις τῆς θείας Οὐσίας¹³. Πλήν τῆς φ υ σ ι κ ῆ ς ἀποκαλύψεως, ὁ συγγραφεὺς ἐξαιρεῖ καὶ τὴν διὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὑπερφυσικὴν Ἀποκάλυψιν, ἐπανειλημμένως δὲ τονίζει τὴν θεοπνευστίαν αὐτῆς (8,1. 13,1. 16,2. 22,1. 45,2. 47,3 Πρβλ. 13,3. 16,15. 19,1. 21,2. 34,3.8. 36,4. 53,1. 56,3. 62,3. Πρβλ. καὶ Ἐβρ. 3,7. 9,8. 10,15).

13. Πρβλ. τὸ μοναδικῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ γραμματείᾳ ἐκτιθέμενον γεγονός τῆς φ υ σ ι κ ῆ ς ἀποκαλύψεως ἐν κ. 20 τῆς ἐπιστολῆς. Ὅρα καὶ El t e s t e r, Gott und die Natur in der Areopagrede, ἐν: τ ο ὕ α ὐ τ ο ὕ, Neutestamentliche Studien für Rudolf Bultmann (Beiheft 12 zur Zeitschr. f. neutest. Wiss.), Berlin 1954, σελ. 207 ἔ. 220/6.

«Γ ρ α φ ή», ὡς ἤδη εἶπομεν, εἶναι διὰ τὸν συντάκτην τῆς ἐπι-στολῆς ἡ Π.Δ. Ἡ ὀρθὴ μέθοδος ἐπωφελοῦς χρήσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι ἡ κατ' ἔννοιαν τοῦ γράμματος ἠθικὴ παραινενικὴ ἐρμηνεία (πρβλ. ἀντιθέτως 12,7). Ἐκ τῆς Κ.Δ. ἀπολαύουσιν οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως (13,1). Αὐτὸς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἀγίου ἐνήργει καὶ ὠμίλει καὶ ἐν τῇ Π.Δ. (22,1. Πρβλ. 16,15). Ἡ ἐποχὴ τῆς Π.Δ. ἦτο ἐποχὴ χάριτος καὶ μετανοίας. Ἦτο ἡ προπαιδευτικὴ εἰς μετάνοιαν καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἐθνικοὺς (7,5. Κεφ. 8). Ἡ δικαίωσις ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Οἱ εὐσεβεῖς τῆς Π.Δ. ἦσαν οἱ «δίκαιοι» ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας (50,3). Οὕτω πως ἡ τε Π. καὶ ἡ Κ.Δ. συνδέονται νῦν ἀμοιβαίως καὶ ἀδιαρρήκτως εἰς μίαν ἐνότητα, εἰς τὴν καινὴν διὰ Χριστοῦ ἐποχὴν. Δὲν ἀνήκουσιν ἐκάστη εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων διακρινομένας Ἀποκαλύψεις, ἀλλ' εἰς μίαν καὶ μόνην, ἐνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον¹⁴. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὰς ἑαυτῆς ρίζας ἐν τῇ Π.Δ. Ἐκ τούτου καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἐμφανίζεται ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη Θρησκεία ἐν τῷ κόσμῳ, ὅπερ ἀπὸ ἀπολογητικῆς σκοπιᾶς προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα. Ἐὰν ὁ σ. ἔστιν ὅτε ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ Αἶμα τοῦ Χριστοῦ «παντὶ τῷ κόσμῳ μετανοίας χάριν ἐπήνεγκεν» (7,4. Πρβλ. 42,7. 21,6. 49,6)· ἐὰν ἐπίσης οὗτος ἰσχυρίζεται «ὅτι ὑπερεκπερισσῶς ἡμᾶς» τοὺς χριστιανοὺς εὐεργετῆ (20,11. 23,1) καὶ ἐμβλέπει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Κυρίου λαὸν (29,1-30,1. 64)· ἐὰν ἐπίσης τοποθετῆ τὴν χριστιανικὴν Λατρείαν καὶ τὴν διάταξιν τῶν ἀξιωματῶν ὑπὲρ τὴν τῆς Π.Δ. (Πρβλ. κ. 40-44), διότι ἡ χριστιανικὴ Λατρεία καὶ τάξις στηρίζονται ἐπὶ μεγαλυτέρας γνώσεως (41,4: «πλείονος κατηξιώθημεν γνώσεως»), τοῦτο ἀσφαλῶς πράττει ἐν συναισθήσει τῆς διακρίσεως τοῦ παλαιοῦ ἀπὸ τοῦ νέου Νόμου. Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ ἡ τε Ἀποκάλυψις καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ προβάλλονται γενικώτερον καὶ καθολικώτερον πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Παρὰ ταῦτα ἐν τῇ

14. Πρβλ. J. Kleavinghaus, Die theologische Stellung der Apostolischen Väter zur alttestamentlichen Offenbarung, Gütersloh 1948 σ. 76.

ἐπιστολῇ τὸ τῆς Κ.Δ. «ἐφ' ἅπαξ» γεγονός τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ θεωρεῖται ὡς συνέχεια καὶ πρόοδος ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἐνὸς συνδέσμου καὶ τῆς μιᾶς, τῆς ἐνιαίας Διαθήκης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ οὐχὶ ὡς κᾶτι τὸ ξένον. Ἡ θεολογία αὕτη τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται ἀναπτυσσομένη ἐξ ἐπιδράσεων ἰουδαϊκῶν παραδόσεων, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποτελεσθῆ ὁ Κανὼν τῆς Κ.Δ., ἴσχυε δὲ μόνον ὁ τῆς Π.Δ., ἐξ οὗ καὶ αὕτη μόνη καλεῖται «Γραφή».

Ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐπιστολῇ προβάλλεται κατ' ἐξοχὴν ὡς ὁ Κύριος (κατὰ τὸ πλεῖστον «δεσπότης»), ὁ δημιουργὸς καὶ παντοκράτωρ, ἀλλ' ἅμα καὶ ὁ πατὴρ καὶ δωρητὴς παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ὁ χορηγὸς τῆς θείας Χάριτος. Ἐνιαχοῦ δύναταί τις νὰ διαγνώσῃ χαρακτηρισμοὺς ἢ καὶ ἐξεικονίσεις τοῦ Θεοῦ φιλοσοφικῆς ὑφῆς, μάλιστα δὲ πλατωνικῶν καὶ στωϊκῶν διατυπώσεων. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τῆς Γραφῆς ἴσταται ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐκφρασιν, ἐξαιρέσει τῆς ἀποστολικῆς εὐαγγελικῆς διδαχῆς, ὑπὸ τῆς Γραφῆς μαρτυρουμένης. Ὁ Harnack παρατηρεῖ σχετικῶς: «Πρὸ τοῦ Ὠριγένους οὐδὲν γραπτὸν ἔργον κατέχομεν, ἐν ᾧ μετὰ τηλικαύτης βαθύτητος, ἐνδομύχου συμμετοχῆς καὶ πλούτου ἀναφορῶν νὰ ἐκφράζεται ὁ συγγραφεὺς περὶ τινος ἐξ ἔθνῶν χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὡς πράττει ὁ Κλήμης Ρώμης ἐν τῇ Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ του. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀναγνωρίζει τις σαφῶς ὅ,τι οἱ τότε ἔθνηκοι πρωτίστως εἶχον ἐν τῇ νέᾳ Θρησκείᾳ ὡς βίωμα αἰσθανθῆ καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐντυπωσιασθῆ καὶ ἦτις νέα Θρησκεία ὠδήγησε τούτους εἰς ἀδιάρρηκτον σχέσιν καὶ σύνδεσιν πρὸς τὴν ζῶσαν αἰτίαν πάντων τῶν ὄντων»¹⁵.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

15. A. v. Harnack, Einführung in die alte Kirchengeschichte. Das Schreiben der römischen Kirche an die korinthische aus der Zeit Domitians (I. Klemensbrief), Leipzig 1929 σ. 60. Πρβλ. G. L. Prestige, God in Patristic Thought, London 1952² σ. 18.76.78.85.87.157. 158 ἔ.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Αἱ αἱρέσεις.

Εἰς τὴν χώραν μας, οἱ διάφοροι αἰρετικοί, διαθέτοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ὑλικά μέσα ἀξιόλογα, ἐξακολουθοῦν πάντοτε τὸ διαβρωτικὸν ἔργον τῶν ἀπέναντι τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀποδύμενοι εἰς ὑπουλον προσηλυτισμὸν καὶ ἀποσπῶντες πρόβατα ἐκ τῆς νοητῆς μάνδρας τοῦ Χριστοῦ. Οἱ «βαρεῖς λύκοι» οὗτοι, ὡς τοὺς χαρακτηρίζει ἡ Καινὴ Διαθήκη, εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τὴν ποιμαίνουσαν καὶ διδάσκουσαν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῆ ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὸ νὰ καταδειχθῆ ἡ πλάνη τῶν αἱρέσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ κυρίως μὲ τὸν θετικὸν διαφωτισμὸν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ ὡς πρὸς τὰς ἀληθείας τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἔργον λεπτὸν καὶ βαρὺ, τὸ ὁποῖον ὁμως ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἀναληφθῆ μὲ σθένος καὶ συστηματικότητα. «Οἱ καιροὶ οὐ μενετοί». Ἄν δὲν σπεύσουν εἰς αὐτὸ οἱ ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας, αἱ ἀπώλειαί θὰ αὐξάνουν καὶ ἡ Ὁρθοδοξία θὰ ζημιωθῆ.

Τὸ νέον τῆς ἀφροσύνης κήρυγμα.

Κατὰ τὰς ἡμέρας μας, αἱ μεγάλαι πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀξία διέρχονται — ἄνευ προηγουμένου ἴσως — βαθεῖαν κρίσιν, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ γίνεταί πλέον λόγος περὶ «θανάτου τοῦ Θεοῦ». Ἡ φράσις αὐτὴ καθιερώθη ἤδη καὶ εἰς τὴν σύγχρονον Θεολογίαν σημαίνουσα τὴν ἔκλειψιν τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον, μὲ τὴν ἰλιγγιώδη ἀνάπτυξιν τοῦ τεχνοκρατικοῦ πνεύματος, διέπει ἕνας αἰσθητότατος ὀρθολογισμὸς, μαραίνων καὶ ἐκδιώκων τὴν θρησκευτικότητα. Ἄλλ' ὁ Θεός, ἐξ ἀντικειμένου, εἶναι ἀθάνατος. Καὶ τὸ πρόβλημα εἶναι πῶς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐπανασυνδεθῆ μὲ τὸν ζῶντα Θεόν. Τοῦτο δὲ ἔγκειται εἰς τὴν ποιότητα καὶ εἰς τὸν τόνον τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας του. Ἄν ἡ Ἐκκλησία, μὲ τὸ κήρυγμά της καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὴν εὐαγγελικότητα τῆς ζωῆς τῶν ποιμένων καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν της, δώσῃ τὴν τοιαύτην μαρτυρίαν εἰς τὸν κόσμον, ἢ φοβερὰ φράσις «ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ» θὰ παύσῃ νὰ ἔχῃ πλέον νόημα. Ἡ ἔκλειψις τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν θὰ τερματισθῆ καὶ ὁ κόσμος θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φῶς.

«Καλῶν ἔργων προϊστασθαι...».

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐνορίας του, ὁ ἐφημέριος καλεῖται νὰ δίδῃ, μὲ ἀκοίμητον ζήλον καὶ εὐαγγελικὴν διάκρισιν, τὸ «παρῶν» σὲ κάθε προσπάθεια καὶ ἔργον ποὺ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν πρόοδον. Αὐτὴ ἡ παρουσία τοῦ ποιμένου δὲν πρέπει νὰ εἶναι περιθωριακὴ, ἀλλὰ δυναμικὴ καὶ ζέουσα, ὥστε ὅλοι νὰ αισθάνωνται, ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει, ὡς ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἀποστολῆς της εἰς τὸν κόσμον, τὴν ἀπόλυτον προτεραιότητα εἰς ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὸ γενικὸν ἀνθρώπινον καλόν. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς στοργικὴ μήτηρ, δὲν δύναται νὰ ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τοιαύτας προσπάθειάς καὶ τοιαῦτα ἔργα, ἀλλὰ ἡ ὁρμὴ τῆς ἀγάπης της πρὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' ἄμφω — ὑλικῶς καὶ πνευματικῶς — τὴν φέρει πάντοτε εἰς τὸ κέντρον τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὰ ἐπιλύσῃ εἴτε μόνη της εἴτε συμβάλλουσα δαψιλῶς καὶ ἐπιβλητικῶς. Ὁ κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐκπρόσωπός της, ὁ ποιμὴν, ἀκολουθῶν εἰς τοῦτο τὰ φωτεινὰ πρότυπα ποὺ παρέχονται ἀπὸ τοὺς βίους τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δὲν δίδει «νυσταγμὸν εἰς τὰ βλέφαρά του» προκειμένου νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ὡραίαν αὐτὴν κλήσιν του.

«Ὡς οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα...».

Ἡ πείρα μαρτυρεῖ ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ἀφώτιστοι χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἀντιμετωπίζουν τὸν θάνατον προσφιλῶν των προσώπων ὄχι μέσα εἰς τὸ φῶς καὶ τὴν παρηγορίαν τῆς πίστεως, ἀλλὰ μέσα εἰς μίαν σύγχυσιν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων, ποὺ ἐνθουμίζουν τοὺς ἀρχαίους ἐθνικούς, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ἦσαν «μὴ ἔχοντες ἐλπίδα», διὸ καὶ ὁ θάνατος τοὺς ἔρριπτεν εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ἀβυσσαλέαν θλίψιν. Παρομοίᾳ σύγχυσις παρατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς ἀνθρώπους ποὺ λέγονται χριστιανοί, ἀλλὰ ἀποδεικνύουν εἰς τὰ πράγματα ὅτι ὄντως δὲν εἶναι. Ἐχει λοιπὸν ἀνάγκη ὁ λαός μας ὑπομονητικοῦ διαφωτισμοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὰς νοουθεσίας τῶν ποιμένων του, ὥστε νὰ σχηματίσῃ καὶ νὰ οἰκειωθῇ τὴν φωτεινὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ θανάτου, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς εἰδωλολατρικῆς αἰσθήσεως καὶ νοοτροπίας. Πρόκειται περὶ καθήκοντος, τὸ ὁποῖον ὁ ἐφημέριος ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσῃ καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς αὐτὸ εἰς κάθε πρόσφορον περίστασιν.

«Ο ΛΑΟΣ Ο ΚΑΘΗΜΕΝΟΣ ΕΝ ΣΚΟΤΕΙ ΕΙΔΕ ΦΩΣ ΜΕΓΑ»

Δ'

Ἐν ταῖς εἰδωλολατρικαῖς μυστηριακαῖς τελεταῖς ὁ σύνδεσμος τοῦ πιστοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ παρίστατο ἐν τῇ μορφῇ ἐρωτικῆς τινος κοινωνίας ἢ τῆς υἰοθεσίας ἢ τῆς βρώσεως τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ θείου δείπνου¹. Ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς μυστηρίοις κατεξέσχιζον ζῶν τι ζῶν (κυρίως ἐλάφιον ἢ ἐρίφιον) καὶ ἔτρωγον αὐτὸ ὡμόν. Ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Ἄττεως ὑπεβάλλοντο εἰς τὸ ταυροβόλιον ἢ κριοβόλιον, κατὰ τὸ ὅποιον ἐντὸς λάκκου ἐδέχοντο ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τῶν ἐνδυμάτων τὸ αἷμα τῶν ἀνωθεν σφαζομένων τούτων ζῴων².

Ἐκ τούτων λοιπὸν συμπεραίνει τις, ὅτι «τὰ μυστήρια εἶχον ὄψιν τινὰ ἐπαινετὴν, καθ' ὅσον ἐδίδασκον ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ ὑπερτέραν ζωὴν· ἀλλ' εἶχον καὶ ὄψιν τινὰ ἀποκρουστικὴν, διότι ἤνοιγον τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν δεισιδαιμονίαν, τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν μαγείαν»³. Πολλάκις εἰς τὰς λιτανείας τῶν ἐθνικῶν μυστηρίων ἐπεδεικνύοντο τὰ ἀνδρικὰ γεννητικὰ ὄργανα καὶ ἄνδρες κορυβαντιῶντες ἐπλήττον καὶ ἐπλήγωνον τὰς σάρκας αὐτῶν δι' ἐγχειριδίων, μέχρις οὗ τὰ ἐνδύματά των ποτισθοῦν δι' αἵματος. Ἐκ τούτων καθίσταται προφανές, ὅτι τὰ μυστήρια, περιλαμβάνοντα πολλάκις βαρβάρους τελετάς, δὲν ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς εὐγενεστέρας νοσταλγίας τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου⁴.

* * *

Τὰ λεχθέντα ἀνωτέρω ἀποδεικνύουν, ὅτι κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων ἐπιέζετο ἐν τῇ πνιγερᾷ ἀτμοσφαιρᾷ, τὴν ὅποιαν εἶχε δημιουργήσει ἡ κατάπτωσις πασῶν τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. «Τότε ἦν θρῆνος, τότε πανταχοῦ βωμοί, καπνός, κνίσσαι, πορνεῖαι, τελεταί, θυσίαι, δαίμονες βακχεύοντες,

1. Ε. Ἀντωνιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 64.

2. Β. Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 11-12.

3. Gardner, Ephesian Gospel, σελ. 15. Παν. Ν. Τρεμπέλα, Μυστηριακαὶ θρησκείαι καὶ Χριστιανισμός, Ἀθήναι 1932, σελ. 73.

4. Παν. Ν. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 75.

ἀκρόπολις τοῦ διαβόλου, πορνεία στεφανουμένη»⁵. Ὑπὸ τὸ ἐξωτερικὸν μεγαλεῖον τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης ἐκρύπτετο ἄσωτος καὶ σαπρὸς πολιτισμός, ὅστις ταχέως ἐδημιούργησε τὸν κορεσμόν καὶ τὴν ἀηδίαν καὶ ἐγέννησε σφοδρὰν τὴν νοσταλγίαν τῆς λυτρώσεως. Οὕτω πανταχόθεν παρήγετο αἴσθημά τι μὴ ἱκανοποιήσεως ἐκ τοῦ παρόντος καὶ ἐγεννᾶτο πρωτοφανῆς τις θρησκευτικὴ ὀρμὴ καὶ δίψα πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον καὶ τὸ ὑπὲρ αἴσθησιν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας πολλοὶ ἐν τῇ ἀπογνώσει τῶν κατέφευγον εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν ἢ τὸν μυστικισμόν, ἕτεροι πρὸς τὰς λατρείας τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ κόσμος προσεδόκα νέον τι, μὴ προσερχόμενον ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ βοηθείας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως⁶. Εἰς τὰς ψυχὰς πολλῶν ἐπαλλε ζωηρὰ ἢ νοσταλγία τοῦ «Ἀγνώστου Θεοῦ», πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχον ἀφιερῶσαι πλείστους βωμούς. Ἐνα τοιοῦτον βωμὸν συνήντησεν ὁ Παῦλος ἐν Ἀθήναις. Διὰ τοῦτο λέγει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: «Διερχόμενος καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὔρον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, ἀγνώστῳ Θεῷ. Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν» (Πράξ., ιζ', 23). Τῇ ἐν Ἀθήναις ὑπαρξίν τοιούτων βωμῶν βεβαιοῖ καὶ ὁ Φιλόστρατος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀπολλωνίου («Ἀθήνησιν, οὓς καὶ ἀγνώστων δαιμόνων βωμοὶ ἴδρυνται»). Τοῦτο δὲ προσεπιβεβαιῶν καὶ ὁ Πausanias πληροφορεῖ, ὅτι καὶ ἐν Μουνιχίᾳ ὑπῆρχον «βωμοὶ θεῶν τε ὀνομαζομένων ἀγνώστων καὶ ἠρώων»⁷.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, καθίσταται κατανοητόν, ὅτι «ὁ κόσμος τότε, ὡς λέγει ὁ Dill, εὐρίσκετο εἰς τὰς ᾠδῖνας μιᾶς θρησκευτικῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ δι' οἴου-δήποτε μέσου»⁸.

Ἡ θρησκευτικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις ἀκριβῶς ἐξερράγη διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐνώπιον αὐτοῦ, ὡς λέγει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, αἶκον ἅπαντα καὶ παρεχώρει, καὶ δαιμόνων θεραπείαι, καὶ ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, καὶ πάτρια ἔθη, καὶ νόμων διαφθοραί. Μᾶλλον δὲ καθάπερ τῆς ἀκτίνος ἀνισχύσεως καὶ σκότος ἐλαύνεται, καὶ θηρία καταδύεται καὶ φωλεύει λοιπόν, καὶ λησται

5. Χρυσόστομος, Migne Ἐ.Π. 52,409.

6. Ε. Ἀντωνιάδου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 49.

7. Χρυσόστομος Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1928, σελ. 14-15.

8. Β.σ. Ἰωαννίδου, Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι καὶ τάσεις τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, Ἀθήναι 1936, σελ. 68.

δραπετεύουσι, καὶ ἀνδροφόνοι περὶ τὰ σπήλαια καταφεύγουσι, καὶ πειραταὶ ἀφίστανται, καὶ τυμβωρύχοι ἀναχωροῦσι, καὶ μοιχοὶ καὶ κλέπται καὶ τοιχωρύχοι, ἅτε ἀπὸ τῆς ἀκτίνος ἐλέγχεσθαι μέλλοντες, ἀπελθόντες που μακρὰν ἑαυτοὺς ἀφανίζουσι, καὶ πάντα διαφανῆ καὶ λαμπρὰ γίνεται, καὶ γῆ καὶ θάλαττα, τῆς ἀκτίνος ἄνωθεν πάντα καταυγαζούσης, τὰ πελάγη, τὰ ὄρη, τὰς χώρας, τὰς πόλεις· οὕτω δὴ καὶ τότε τοῦ (χριστιανικοῦ) κηρύγματος φανέντος καὶ τοῦ Παύλου πανταχοῦ τότε διασπείροντος, ἤλαύνετο μὲν ἡ πλάνη, ἐπανήει δὲ ἡ ἀλήθεια, κνίσσαι δὲ καὶ καπνὸς καὶ τύμπανα καὶ μέθαι καὶ κῶμοι καὶ πορνεῖαι καὶ μοιχεῖαι καὶ τὰ ἄλλα, ἃ μὴδὲ εἰπεῖν καλόν, τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς τῶν εἰδώλων τελούμενα, ἔληγε καὶ ἔδαπανᾶτο, καθάπερ κηρὸς ὑπὸ πυρὸς τηρόμενος, καθάπερ ἄχυρα ὑπὸ φλογὸς δαπανώμενα· ἡ δὲ λαμπρὰ τῆς ἀληθείας φλόξ ἀνήει φαιδρὰ καὶ ὑψηλὴ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανόν»⁹. "Ὅθεν ἀληθῶς διὰ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Χριστιανισμοῦ «ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα».

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Γενικὸς Διευθυντῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

9. Χρυσόστομος, Migne Ἐ.Π. 50, 489-496.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Ἀποφάσει τῆς Σεβαστῆς Ἐποπτευούσης Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς (Πρακτικὸν τῆς 23/1/69), ἅπαντες οἱ Ἱ. Ναοὶ τῆς Χώρας εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεστέλλετο ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» δὲν θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὸ φύλλον καθ' ὑποχρέωσιν. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων ἐκάστου Ἱ. Ναοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀποστολή, διὰ νὰ ἔχωσι τὴν σειρὰν τῶν τόμων τοῦ Περιοδικοῦ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἱ. Ναῶν, παρακαλοῦνται νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγγράφως, συναποστέλλοντες καὶ τὴν ἐξ 100 δραχμῶν ἐτησίαν συνδρομὴν πρὸς τὸ περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὁδὸς Ἀγ. Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι (117).

Ἰωάννου τῆς Κρονστάδης

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΛΑΤΡΕΙΑ

Ὁ π. Ἰωάννης Ἡλίτς Σέργιεφ, ἡ ὄπως εἶναι γνωστός, ὁ Ἰωάννης τῆς Κρονστάδης, εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Ρώσσοις πνευματικούς συγγραφείς, ποὺ τὰ ἔργα του διαβάζονται σ' ὅλο τὸν κόσμον. Ἐγεννήθη τὸ 1828 καὶ ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον αὐτὸν τὸ 1908. Ἀνῆκε εἰς τὰ πνευματικά τέκνα τοῦ περιφήμου Μητροπολίτου Φιλαρέτου. Ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὴν Μόσχαν. Ἐδρασε ὡς ἐφημέριος τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς Κρονστάδης. Ἦτο ἔγγαμος, ἀλλ' ἡ ζωὴ του ἦτο αὐστηρὰ ἀσκητικὴ καὶ τὸ φρόνημά του νηπτικόν. Ἐνῶ ἦτο ἀκόμη στὴ ζωὴ αὐτὴ εἶχε ἀποκτήσει παρρησία ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Χάρις εἰς τίς προσευχάς του πολλοὶ ἀσθενεῖς εἶχαν θεραπευθῆ. Ἡ μεγάλη πνευματικὴ του καλλιέργεια ἀκτινοβολοῦσε τόσο, ὥστε ὅσοι ἤρχοντο σὲ πνευματικὴ ἐπικοινωνία μαζί του ἐμαγεύοντο ἀληθινά. Ἡ βαθυτάτη του εὐλάβεια εἶναι ἀποτυπωμένη καὶ εἰς τὰ βιβλία του. Ἐγραψε πολλά. Βασικώτερο εἶναι τὸ «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ», βιβλίον ὀγκῶδες, τοῦ ὁποίου τὰ ἐκλεκτότερα ἀποσπάσματα ἀποτελοῦν τὸ «H EN XPI-ΣΤΩ ΖΩΗ ΜΟΥ». Τὸ βιβλίον αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 830 σελ. μεγάλου σχήματος εἶναι τὸ ἀντιπροσωπευτικώτερον ὄλων. Ἀτυχῶς τὸ γνωρίζομε ἀπὸ τὸ τίτλον μόνον ἢ ἀπὸ ἐλάχιστα ἀποσπάσματα. Τὰ κηρύγματα του ἀποτελοῦν 3.477 σελ. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἔγραψε 18 «φυλλάδια» ποικίλου περιεχομένου μὲ ἕκτασιν 30-173 σελίδες. Ἀκόμη ἔγραψε: «Περὶ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ», «Θεωρίαι καὶ συναισθήματα Χριστιανικῆς Ψυχῆς», «Τὸ ζωντανὸν στάχυν» κ.ἄ. Ἡ «Σύνοδος» τῆς ὑπερορίου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μητροπολίτου Φιλαρέτου (Ἀμερικῆ) τὸν ἀνεκήρυξε ἅγιον τὸ 1964. Στὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία ἡ ἀναγνώρισίς του συναντᾷ δυσκολίας, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἡλίτς Σέργιεφ εὕρισκετο εἰς στενὸν σύνδεσμον μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν. Οἱ «ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΛΑΤΡΕΙΑ» ποὺ μεταφράζομε εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ βιβλίον του μὲ τὸν τίτλον «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ». Εἶναι μεγάλου πνευματικοῦ βάρους καὶ ὅσοι κάνουν ὑπόμνησιν καὶ τίς διαβάσουν — τὸ καλὸ βιβλίον νὰ διαβασθῆ θέλει πάντοτε πολλὴ ὑπόμνησιν — θὰ ὠφεληθοῦν πολὺ.

Ἄρχιμ. Μ. Κ.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ — ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΩΝ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία εἶναι ἡ ζω-
σα καὶ πειστικὴ μαρτυρία περὶ τῆς ἐξιλέωσης τοῦ
ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τὸν ἐλθόντα εἰς τὴν γῆν Λυτρωτὴν, ὁ
ὁποῖος εἶχε προαγγελθῆ καὶ ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς πρώτους ἀνθρώ-
πους: εἶναι ἡ μαρτυρία τῶν ἔργων, τῶν προσώπων,
τῶν γεγονότων, τῆς δυνάμεως τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, τῆς
ἀκατανικήτου ἀνδρείας καὶ καρτερίας στὰ βασανιστήρια γιὰ
τὴν πίστι, τῶν ἀναριθμῶν θαυμάτων, τῆς θαυμαστῆς ἀνα-
καινίσεως ποὺ πραγματοποιεῖται ἐντὸς τῶν χριστιανῶν, τῆς
αὐταπαρνήσεώς τους, τῆς καταφρονήσεως τοῦ κόσμου καὶ ὄλων
τῶν ἡδονῶν καὶ ὠραιότητων, καὶ ὅλης τῆς δόξης καὶ τοῦ πλού-
του τοῦ κόσμου τούτου.

Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐγέννησε ἀναρίθμητον πλῆθος ἀγίων,
τόσο ἐνδόξων καὶ πασιγνώστων, ὅσο καὶ ἀγνώστων, γνωστῶν
μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τί ἐνότις Ἱερᾶς Ἱστορίας Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης,
καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας! Τί συμφωνία! Ἡ καθημερινή, ἡ
ἐβδομαδιαία, καὶ ἡ ἐτήσια λατρεία εἶναι ἀπεικόνισις τῆς Ἐνό-
τητος αὐτῆς καὶ συμφωνίας μεταξὺ ἱστορίας τῶν Ἁγίων Γραφῶν
καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὡς καὶ τοῦ θεοῦ σχεδίου περὶ
τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος, ποὺ ἐξεπληρώθη, ἐκπληροῦ-
ται, θὰ ἐκπληροῦται πανσόφως μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Μὲ πόση μητρικὴ, τρυφερὴ καὶ ἀγία στοργή, ἡ ἀγία Ἐκκλη-
σία περιφρουρεῖ τίς ψυχὰς καὶ τὰ σώματά μας, μὲ τὸ νὰ καθορίζῃ
γιὰ μᾶς συχνὰς νηστείες, ποὺ σὲ πολλοὺς μὲν φαίνονται, λόγῳ
τῆς ἀγνοίας τους, σὰν περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τους! Ὅμως
αὐτὴ, μὲ τὴν ἐγκράτεια καὶ τίς νηστείες θέλει νὰ μᾶς ἀνυψώσῃ
στὴν μεγίστη δυνατὴ πνευματικὴ ἐλευθερία, ἀφοῦ εἶναι φανερό,
πὼς ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν ὑποδουλώνει τὸ πνεῦμα εἰς
τὸ σῶμα, τὰ πάθη καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, μὲ ἀποτέλεσμα
καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα νὰ ἐπιβαρύνεται καὶ νὰ ἐκτίθεται εἰς ἀσθε-
νείας.

Τί ἀμέτρητο πλοῦτο θείων δωρεῶν, τί οὐράνια ζωὴ, ἀγί-
τητα, δικαιοσύνη, — τὸ σύνολο ὄλων τῶν θείων ἀρετῶν — ἐμπε-
ρικλείει ἡ Ἐκκλησία! Εἰς αὐτὴν εὐρίσκεται ὁλόκληρο τὸ θαυ-
μάσιο οἰκοδόμημα τῆς σωτηρίας μας, εἰς αὐτὴν εὐρίσκονται
ὅλα τὰ ἱερὰ μυστήρια ποὺ τελοῦνται γιὰ τὸν ἀγιασμό μας, τὴν
ἀνακαινίσιν καὶ τὴ σωτηρία μας, εἰς αὐτὴν εὐρίσκεται ἡ πανθαύ-

μαστος ὁμήγυρις τῶν ἁγίων πάντων, ποὺ με τὴν ζωὴ, τὰ ἔργα, τὶς ἀρετῆς, τὴν ὑπομονή τους εὐαρέστησαν, καθὼς καὶ ὄλος ὁ ἀγγελικὸς κόσμος. Εἰς αὐτὴν τὸ θαυμάσιο κήρυγμα τῆς σωτηρίας εἶναι ἀκατάπαυστο.

Εἰς τὸν ὄρατὸ κόσμον, ἢ φύσιν, βλέπομε τὴν φανέρωση τῆς σοφίας, τῆς χάριτος, τῆς ὁμορφιάς, τῆς γλυκύτητος, τῆς ἀπείρου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁμοως, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, βλέπομε καὶ τὴν φανέρωση τῆς ἀπείρου δικαιοσύνης καὶ εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, πρῶτα με τὴν ὑπόσχεση, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς Πατέρας θὰ στείλῃ εἰς τὴν γῆν τὸν Υἱόν του, καὶ μετὰ, με τὴν ἐνσάρκωσή Του, τὴ ζωὴ, τὴ διδασκαλία, τὰ θαύματα, τὶς προφητεῖες, τὰ πάθη Του, τὸν θάνατο καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὴν φοβερὰν δευτέραν παρουσίαν Του εἰς τὴν γῆν. Μέχρι τώρα, ἡ ζωὴ Του ὅλη, ἡ διδασκαλία Του, τὰ θαύματά Του, τὰ πάθη, ὁ θάνατος, ἡ ἀνάστασις, ἡ ἀνάληψις, ἐορτάζονται, κηρύττονται καὶ πανηγυρίζονται ἀδιάκοπα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν με σκοπὸ τὴ διδασκαλία, τὴν οἰκοδομή, τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν, καὶ τὰ σωτήρια μυστήριά του τελοῦνται ἀκατάπαυστα: ὅποιος θέλει, μπορεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ νὰ σωθῇ, γιὰτι χωρὶς αὐτὰ ἡ σωτηρία εἶναι ἀδύνατος. Ἔ, λοιπόν! Πρὸς αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἔγιναν τόσον ἀδιάφοροι καὶ κρύοι, σὰν νὰ μὴ ἦσαν μέλη της! Τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ παράξενο καὶ παράλογο αὐτὸ φαινόμενο;

Ἡ ἁγία Ἐκκλησία εἰς τὴν διαρρύθμιση τοῦ Ναοῦ καὶ τῆς λατρείας εἰκόνισε, σὰν σὲ χάρτη ἢ καὶ καθρέφτη τὰ κυριώτερα ζητήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἔτσι λοιπὸν εἰκονίζει τὴν δημιουργία τοῦ Κόσμου· τὸν οὐρανὸ με τὸ Ἱερό, τὴν γῆ με τὸν κυρίως Ναὸν ἢ Ἐκκλησίαν, τὴν κόλαση με τὸν Πρόναον. Εἰκονίζει τὴν μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ, τὴν πτώσή του, τὴν ἐκδίωξή του ἀπὸ τὸν Παράδεισο εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν τοῦ Παραδείσου, τὴν τοποθέτηση τοῦ Χερουβεὶμ με τὴν φλογίνην ρομφαία, τὴν μετάνοια τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὕας, τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ ἔλθῃ Λυτρωτής, τοὺς ἀνθρώπους τῆς Παλ. Διαθήκης ποὺ περιμένουν τὸν Σωτῆρα, τὴν προσφορὰν θυσιῶν ἐξιλεώσεως (θυμιάματος). Εἰκονίζει τὶς προφητεῖες, τὶς προτυπώσεις, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος, τὴν ἀφανῆ μέχρις ἐνὸς σημείου ζωὴ Του, τὴ Βάπτισή Του, τὴ Νηστεία Του, τὸν πειρασμό, τὴν φανέρωση στὸν κόσμον, τὸ κήρυγμα, τὰ θαύματα,

τὰ πάθη, τὸ θάνατο, τὴν ταφή, τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀνάληψή
Του στοὺς οὐρανοὺς.

Εἰς τὸν κόσμον λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν μας πεθαίνομε, εἰς τὴν
Ἐκκλησίαν διὰ τῆς χάριτος ζωοποιούμεθα. Εἰς τὸν κόσμον δοκι-
μάζομε πικρίες, θλίψεις, συμφορές, ἀσθένειες, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν
ἀπαλλασσόμεθα ἀπὸ αὐτὲς καὶ θεραπευόμεθα, παρηγορούμεθα,
ἀνακουφίζομεθα. Εἰς τὸν κόσμον περπατᾶμε στὸ σκοτάδι τῶν
παθῶν, δὲν ξέρομε οὔτε τί κάνομε οὔτε γιὰ ποῦ τραβᾶμε, γιὰτι
τὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας τυφλώνει τὰ μάτια μας, εἰς τὴν Ἐκκλη-
σία φωτίζονται τὰ μάτια τῆς καρδίας μας καὶ βλέπομε καθαρὰ
τὸ Φῶς. Στὸν κόσμο λερωνόμαστε, στὴν Ἐκκλησία καθαρίζο-
μεθα καὶ ἁγιαζόμεθα. Στὸν κόσμο πέφτομε σὲ ἀδυναμίες ψυχι-
κὲς καὶ σωματικὲς, στὴν Ἐκκλησία παίρνομε δύναμη καὶ γιὰ τὴν
ψυχὴ καὶ γιὰ τὸ σῶμα. Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία πηγάζει ἡ ζωὴ, ἡ
δύναμις, ὁ ἁγιασμός, ἡ ἀλήθεια, τὸ φῶς, ὁ πνευματικὸς ἥρωϊσμός,
ἡ παρηγορία, ἡ χαρὰ. Δόξα καὶ εὐχαριστία εἰς τὸν Θεόν, ποῦ
μέσα εἰς τὸν ἐπίγειον Ναόν Του ἔκλεισε τόσα οὐράνια ἀγαθὰ.

Στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, κάθε πιστὸς καὶ
προσεκτικὸς ἄνθρωπος βλέπει ὀλοζώντανα καὶ ἐξόφθαλμα, ὅτι
ὅλοι οἱ πιστοὶ ἐπὶ γῆς, ποιμένες δηλ. καὶ ποιμνιο, καὶ ὅλοι οἱ
ἅγιοι δοῦλοι του στοὺς οὐρανοὺς, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ Θεοτόκο,
εἶναι μία Ἐκκλησία, ἕνας οἶκος Θεοῦ, ἕνα σῶμα, μὲ κεφαλὴ τὸν
ἴδιον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ψυχὴ τὸ Πνεῦμα
τὸ Ἅγιον, ποῦ ζωοποιεῖ, καθαρίζει, φωτίζει καὶ ἐνισχύει ὅλα
τὰ μέλη τοῦ μεγάλου καὶ ἁγίου αὐτοῦ σώματος, ποῦ ἀγωνίζονται
ἐπάνω στὴ γῆ.

Αὐτὴ τὴν σπουδαία σκέψη, αὐτὴ τὴν παρηγορητικὴ καὶ βα-
θεῖα ἀλήθεια, ποτὲ δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀφίνη νὰ φεύγη ἀπὸ τὰ
μάτια του αὐτὸς ποῦ προσεύχεται στὸ Ναό, γιὰτι αὐτὴ μπορεῖ
ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ ἔχη πολὺ εὐεργετικὴ καὶ σωτήρια ἐπίδραση
στὴν πνευματικὴ κατάστασι τοῦ χριστιανοῦ, ἰδιαιτέρως βεβαίως
τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς ἀλλὰ καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του,
καὶ νὰ γίνεται ἔτσι γι' αὐτὸν πηγὴ σωτηρίων καὶ ὑψηλῶν αἰσθη-
μάτων καὶ ἀρετῶν, ὡς π.χ. εἰλικρινοῦς συμπαθείας πρὸς ὄλους,
εὐσπλαγχνίας, ἀπλότητος, ἀκακίας, σεβασμοῦ, ἁγίας φιλίας,
καὶ τῆς πιὸ εὐχάριστης ἐλπίδος, καὶ στὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ μετὰ θά-
νατον.

Ἡ βαθεῖα πεποίθησις, ὅτι εἶμαι μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι
δηλ. εἰς τὸ ζῶν αὐτὸ σῶμα ὑπάρχει μιὰ παντοτεινὴ ἀμοιβαίότης
τῶν μελῶν μεταξύ τους, τῶν τελείων μὲ τὰ ἀδύνατα, τῶν ἰσχυρῶν

μέ τὰ ἀσθενή, στή ζωή καί στό θάνατο καί πέρα ἀκόμη ἀπό τόν τάφο, αὐτή ἡ πεποιθήσις εἶναι γιά μένα ἡ πιό μεγάλη παρηγοριά, ἐνθάρρυνσις καί ἐνίσχυσις στίς λυπηρές στιγμές τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς θυμίζει συνεχῶς, ὅτι στόν οὐρανό προσεύχονται γιά μᾶς συνεχῶς: ἡ Παναγία, οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὅλοι οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ἡ ἐπί γῆς στρατευομένη Ἐκκλησία, νύχτα καί ἡμέρα ἱκετεύει γιά μᾶς, τὰ πιστά της τέκνα, τόν Θεόν. Ὅμως μήπως εἶναι μάταιες αὐτές οἱ προσευχές καί πρεσβεΐες; Ὅχι, δέν εἶναι μάταιες! Κάνουν θαύματα στή γῆ! Σώζουν τόν κόσμον ἀπό τήν καταστροφή, ἀφοῦ τὸ σπέρμα τὸ ἅγιον τὸ στερέωμα αὐτοῦ, καί ἀπό ἀναρίθμητα δυστυχήματα ποῦ ἀναπόφευκτα θά ὑπέμεναν οἱ ἄνθρωποι, λόγω τῶν ἁμαρτιῶν τους ποῦ παροργίζουν τόν Κύριον... Οἱ μεσιτεῖες αὐτές καί προσευχές σώζουν ἀπό τόν ὄλεθρο καί τήν καταστροφή βασιλεῖες ὀλόκληρες. Θυμηθῆτε τήν μεσιτεία τοῦ ἁγίου Λέοντος πάπα Ρώμης πρὸς τόν Ἀττίλα, ἡγεμόνα τῶν Οὐννων, τοῦ ἁγίου Σεργίου τοῦ Ράδονιες καί ἄλλων Ρώσων ἁγίων γιά τὸ ρωσικὸ βασίλειο, καί ιδιαίτερα τῆς Παναγίας γιά τὸ Ρωσικὸ κράτος. Πόσες φορές μέ τήν παντοδύναμη προσευχή της ἔσωσε τήν πατρίδα μας ἀπὸ ἐπιδρομὲς ἐχθρῶν! Δέν εἶναι παρηγορητικὸ αὐτό; Δέν εἶναι εὐχάριστο; Δέν εἶναι μεγάλο πρᾶγμα νὰ εἶναι κανεὶς μέλος μιᾶς τέτοιας Ἐκκλησίας; Τί καλύτερο, σπουδαιότερο, ἀνώτερο, πολυτιμότερο ἀπὸ αὐτό; Ἀλήθεια, τίποτε! Νὰ γιατί τόσο εὐλοκρινὰ καί τόσο ἐπίμονα τὰ πιστά της τέκνα, οἱ ἅγιοι μάρτυρες ὑπερήσπιζαν τήν Ἐκκλησίαν καί πέθαιναν γι' αὐτή καί τήν πίστη! Νὰ γιατί τηροῦσαν τόσο αὐστηρὰ τίς διατάξεις καί τοὺς κανόνας οἱ ἅγιοι ἀσκηταί, οἱ ὄσιοι πατέρες καί οἱ ὄσιες γυναῖκες, καί ὅλα τὰ πιστά της τέκνα. Τὸ ἐθεωροῦσαν τιμὴ νὰ εἶναι τέκνα της, δηλ. μέλη τοῦ Χριστοῦ, στήν ἴδια θέση μέ τήν Παναγία Θεοτόκο, τοὺς ἁγίους ἄγγελους, καί ὅλους τοὺς ἁγίους, καί γι' αὐτὸ ἐφοβοῦντο νὰ μολύνουν τήν ἀγνότητα τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον μέ τὰ λόγια καί τὰ ἔργα τους, ἀλλὰ ἀκόμη καί μέ τὸ λογισμό, ἀκόμη καί μέ ἓνα μόνο λογισμό κακό.

Ἐπαυσαν μήπως νὰ σᾶς καταπλήττουν καί νὰ σᾶς τρομάζουν μέ τὸ ἄπειρο μεγαλεῖο, τὴ σοφία, τὴν ἄπειρη ἀγαθότητα, καί τὴν παντοδυναμίαν τους, ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ ζωὴ Του, ἡ διδασκαλία Του, τὰ θαύματά Του καί ιδιαίτερα τὰ φρικτὰ πάθη, ὁ θάνατος ἐπάνω στό σταυρὸ καί ἐν συνεχείᾳ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καί ἡ ἄνοδος Του στοὺς οὐρανοὺς πρὸς τόν Πατέρα Του; Ὡ ἁμαρτωλὴ ἀδιαφορία! ὦ ἁμαρτωλὴ τύφλωσις καί ἀναισθησία! Ἐχομε ὑποχρέωση νὰ σᾶς τὸ βροντοφω-

Ο ΙΕΡΕΥΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ ΚΑΙ ΟΙ ΝΟΣΗΛΕΥΟΜΕΝΟΙ ΕΝ ΑΥΤΩ

Ι. Δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ἕαν κατὰ τοὺς προῖστορικοὺς χρόνους ὑπῆρχον νοσοκομεῖα ὑπὸ τὴν σημερινὴν τῶν ἔννοιαν. Τὰ Ἀσκληπιεῖα ἢ Ναοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ μόνον δύνανται νὰ παραλληλισθοῦν πρὸς αὐτά. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ ἐπικρατέστερος τρόπος νοσηλείας τοῦ ἀσθενοῦς ἦτο ὁ κατ' οἶκον. Οἱ Ῥωμαῖοι διέθετον μόνον διὰ τραυματίας καὶ πάσχοντας δούλους νοσοκομεῖα. Πρῶτος ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τοῦ Μ. Βασιλείου ἀνέπτυξε τὴν ἴδρυσιν νοσοκομείων, τὸ πρῶτον δὲ γνωστὸν ἦτο ἡ ὀνομαστὴ «ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ» ἐν Καισαρείᾳ. Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, τόσον εἰς τὸ Βυζάντιον ὅσον καὶ εἰς τὸν λοιπὸν

νοῦμε πάντοτε στ' αὐτιά, γιὰ νὰ ξυπνήσετε ἀπὸ τὸν ὕπνο ποὺ κοιμᾶσθε, καὶ νὰ σᾶς ὀδηγήσωμε σὲ μετάνοια. Ἡ ἅγια Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μὲ τὴν καθημερινὴ της λατρεία καὶ τὶς ἑορτὲς τοῦ ἔτους ξυπνᾷ τὸν ἄνθρωπον, γιὰ νὰ ἀφυπνισθῇ ἀπὸ τὸν ὕπνο τῆς ἁμαρτίας καὶ τὰ πάθη. ὦ, εἶθε νὰ δοξάζεται αἰωνίως ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ τὰ θαυμάσια ἔργα Του γιὰ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς!..

Ὅσοι ἀνήκουν στὴν μίαν, ἅγιαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἔχουν τὸ προνόμιο, ὅπως λέμε, ὅτι οἱ ἅγιοι πρεσβεύουν γι' αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἀντιθέτως ὅσοι ἀπὸ δική τους ὑπαιτιότητα ἀποκόπτονται ἀπὸ τὴν ἅγιαν Ἐκκλησίαν, χάνουν τὸ δικαίωμα αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, φέρνουν ἐπάνω τους σὰν νεκρὰ πιά μέλη τὴν αἰώνια φθορά. Ἐξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει σωτηρία, δὲν ὑπάρχει πνεῦμα Χάριτος.

Τί στῦλοι τῆς Ἐκκλησίας — καὶ συνεπῶς καὶ δικοὶ μας — ποὺ εἶναι ὅλοι οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, ἡ Παναγία, ὁ Πρόδρομος, οἱ ἀπόστολοι, οἱ προφῆται, οἱ μάρτυρες, οἱ ἱεράρχαι, οἱ ὄσιοι, καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι! Παρακαλοῦν γιὰ μᾶς, γιὰ τὸ καλὸ μας! Δὲν τοὺς ἐπικαλούμεθα ματαίως! Εἴμεθα φύλλα ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενα (Ματθ. ια' 7)! Ταῖς πρεσβείαις τῶν ἁγίων, στερέωσέ μας, Κύριε! Τὴν Ἐκκλησία Σου, σ' ὅλο τὸν κόσμον, στερέωσέ την, Κύριε, πρεσβείαις τῶν ἁγίων Σου!

Δυτικὸν κόσμον, ἤρχισεν ἡ δημιουργία νοσοκομείων καλυπτόντων τὰς ἀνάγκας τῶν ἀσθενῶν.

Ἡ ἴδρυσις καὶ ὑπαρξίς νοσοκομείων ἐν τινι χώρᾳ ἀποτελεῖ τὸ μέτρον κρίσεως τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, ἡ δὲ ἐπάρκεια νοσοκομείων καὶ ἡ τελεία ὀργάνωσις αὐτῶν ἀποτελεῖ «τὸ κάτοπτρον τῆς κρατικῆς καὶ κοινωνικῆς μερίμνης».

Ἐν Νοσοκομείον δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ΓΕΝΙΚΟΝ ἢ ΕἸΔΙΚΟΝ. Καὶ Γενικὸν μὲν καλεῖται ἐκεῖνο τὸ ὅποιον περιλαμβάνει πλείονας τῆς μιᾶς κλινικῆς διαφόρων ειδικοτήτων (π.χ. παθολογικὴν, χειρουργικὴν, οὐρολογικὴν κ.ἄ.), Εἰδικὸν δὲ ὅταν εἰς αὐτὸ λειτουργῆ κλινικὴ μιᾶς μόνης ειδικότητος, ὅπως π.χ. Μαιευτικὴ ἢ Λοιμωδῶν Νόσων κ.λ.π.

Εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἱατρικῆς ἐμπίπτουν δύο ἀπ' ἀλλήλων διάφοροι κατευθύνσεις ἐρεῦνης. Ἡ μὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναγνώρισιν μιᾶς ἀνωμάλου τοῦ ὀργανισμοῦ καταστάσεως, ἥτοι τῆς νόσου καὶ ἀναζητεῖ τὰ αἷτια, ἅτινα προεκάλεσαν ταύτην, ἡ δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξωθεν ἐπέμβασιν πρὸς ἐπαναφορὰν εἰς εὐμενῆ διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς ζωῆς ἐξέλιξιν τῶν βιολογικῶν συμπτωμάτων ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὴν θεραπείαν.

Ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν «τὸ Νοσοκομεῖον εἶναι οὐσιαστικῶς ὁ τόπος τῶν ἐρευνῶν. Ἡ κλινικὴ, αἱ ἱατρικαὶ ἐπιστήμαι, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν μὲ τὸν Ἱπποκράτην ἐν τῇ ἀτομικῇ πρακτικῇ ἀνεπτύχθησαν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον. Ἡ δὲ διδασκαλία γίνεται πλέον ἐν αὐτῷ. Εἶναι λοιπὸν τὸ Νοσοκομεῖον σπουδαῖον ὄργανον ἐργασίας διὰ τὸν ἱατρόν»¹.

Οὕτω «ὁ ἱατρός ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας παρέχουν εἰς αὐτὸν αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι καὶ ἡ βιολογία, προσπαθεῖ πρὸς ἐπίτευξιν θεραπείας, νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν φύσιν διὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης παρεχομένων μέσων. Προσπαθεῖ διὰ τούτων νὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἐντὸς τοῦ κυττάρου δρώσας δημιουργικὰς δυνάμεις, νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐπίδρασιν τούτων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διαταραχθείσης βιολογικῆς ἰσορροπίας. Ἀποτείνεται πρὸς τοῦτο εἰς τὰς ἀγνώστους δημιουργικὰς δυνάμεις, ἄνευ τῶν ὁποίων πᾶσα προσπάθεια αὐτοῦ θὰ ἦτο ἄκαρπος. Ἄνευ τούτων δὲν θὰ ὑπῆρχε θεραπευτικὴ ἱατρικὴ, διότι τὰ παντοῖα φυσικοχημικὰ μέσα μόνον μέσῳ τῶν δυνάμεων τούτων δρῶσιν.

1. Μελέται τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς: **Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ**. Ἀθῆναι 1951, σελ. 320.

Ἐποτείνεται εἰς τὸ θαυματουργὸν ἄγνωστον καὶ ὅταν ἐφαρμοζῆ ἐπιστημονικὴν Ἱατρικὴν»².

Καὶ εἶναι γεγονός ὅτι πρὸ ὀλίγων μόλις 10ετηρίδων οἱ ἱατροὶ παρείχον μόνον σωματικὴν βοήθειαν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ὁποίους ἐβλεπον ὡς «ὄλικὸν τῆς ἐργασίας των». Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Νοσοκομεῖον, τὸ ὁποῖον «ζῆ με τὴν τελειοποίησιν τῆς τεχνικῆς», «ἠγνώνει τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα καὶ παρημέλει οὕτω ἕναν οὐσιώδη παράγοντα τῆς θεραπείας, ἐξ οὗ καὶ τὰ παράπονα τῶν ἀσθενῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς των εἰς τὸ νοσοκομεῖον»³. Οὐτε ὀλίγον οὐτε πολὺ οἱ ἱατροὶ, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων βεβαίως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὕλισμοῦ, ἐβλεπον τὸν ἀσθενῆ ὡς ἄνθρωπον μὲ βλάβην εἰς τὰ κύτταρά του, εἰς τοὺς ἰστούς καὶ εἰς ὄργανα τοῦ ἀνθρώπινου σώματός του καὶ οὐδὲν πλέον.

Πόσον ὅμως ἥλλαξαν τὰ πράγματα πρὸ 30ετίας περὶπου. Οὕτω ἡ ἱατρικὴ ἐπιστῆμη παρεδέχθη ὅτι πολλαὶ ἀσθένειαι προέρχονται ἀπὸ ἀνωμάλους ψυχικὰς καταστάσεις ἢ θεραπεύονται κατόπιν ψυχικῆς ἀγωγῆς. Διὸ καὶ ὁ πολὺς Γερουλᾶνος, συνεχίζων τὸ περὶ Θεραπείας κεφάλαιον⁴, προσθέτει, ὅτι «ὁ ἱατρός δὲν ἔχει νὰ παράσχη μόνον σωματικὴν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴν. Ὑποχρεοῦται νὰ συμβάλῃ καὶ καθοδηγήσῃ τὸν πάσχοντα εἰς κατανόησιν τοῦ βαθυτέρου αἰτίου τῆς νόσου του... Ὁ δὲ πάσχων πρέπει νὰ ἐπιδείξῃ κατανόησιν καὶ παράσχη τὴν συνεργασίαν του πρὸς ἐπίτευξιν πλήρους θεραπείας. Ἡ νεώτερα ἱατρικὴ παρέχει τὰ μέσα ταχείας ἰάσεως τῆς νόσου, ὅπως διὰ τῶν χημικοθεραπευτικῶν καὶ ἀντιβιοτικῶν φαρμάκων. Ἡ ἴασις ὅμως εἶναι παροδικὴ ἐφ' ὅσον παραμένει ἡ ἐσωτερικὴ ἀταξία ὡς βασικὸν αἶτιον ἐμφανίσεως νέας νόσου, ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἐμμόνου νοσηρᾶς νόσου»⁵.

Ἡ τάσις αὕτη τῶν ἱατρῶν, ν' ἀπευθύνονται καὶ νὰ προσέχουν καὶ τὸν ψυχικὸν παράγοντα τοῦ ἀσθενοῦς, εἰς πᾶσαν σχεδὸν μορφήν νόσου, ὥθησε πολλοὺς ἱατροὺς νὰ ζητοῦν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἱερέως, ὡς «εἰδικοῦ» ἐπὶ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ἄς μὴ φανῆ τοῦτο παράδοξον. Ὁ ἱατρός - Ἀκαδημαϊκὸς Καθηγητῆς Μ. Γερουλᾶνος, κορυφὴ τῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης διεθνῶς ἀνεγνωρισμένη, ἐτόνιζε πρὸ

2. Μαρίνου Γερουλάνου: **Ἡ ΙΑΤΡΙΚΗ ΑΠΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ἘΠΙΣΚΟΠΗΣΕΩΣ**, Ἀθῆναι 1956, σελ. 97.

3. **Ἡ ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Ἡ ΨΥΧΗ**, ἔνθ' ἄν., σελ. 320.

4. Ἰδὲ 6... ὑποσημ. 2.

5. Ἐνθ. ἄν., σελ. 98.

ὀλίγων μόλις ἐτῶν: «Προκειμένου νὰ θεραπευθῆ σήμερον ἕνας ἀσθενής, ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ συνεργασθοῦν τρεῖς παράγοντες: α) ὁ ἰατρὸς μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, β) ἡ ἀδελφὴ μὲ τὴν νοσηλείαν καὶ τὴν ἀναπλήρωσιν μητρὸς ἢ συζύγου καὶ γ) ὁ ἱερεὺς μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος τοῦ ἀσθενοῦς».

Δὲν εἶναι τῆς παρουσίας ν' ἀναφερθῆ ὁ τρόπος εἰσαγωγῆς τῶν ἀσθενῶν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα, καίτοι εἰς ἀρκετάς περιπτώσεις ἐπιδρᾷ καὶ οὗτος δυσμενῶς, ἰδίως διὰ τοὺς ἀπόρους, ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς των καταστάσεως.

II. Ἀσθενεῖς εἰσάγονται εἰς τὰ Νοσοκομεῖα πρὸς θεραπείαν ἀπὸ πᾶσαν ἀσθένειαν. Εἶναι ἀμφοτέρων τῶν φύλων, διαφόρου ἡλικίας καὶ ἀξιομάτων. Πλούσιοι καὶ πτωχοί, μορφωμένοι καὶ μὴ, ἀξιοματοῦχοι τῆς κοινωνίας καὶ ἀπλοῖ πολῖται, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ ἐργάται. Ἡ διαφορὰ τῶν τάξεων κυρίως γίνεται αἰσθητὴ καὶ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον διὰ τῆς τοποθετήσεως τῶν ἀσθενῶν εἰς διαφόρους θέσεις, τῶν κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἠσφαλισμένων εἰς διάφορα ταμεῖα τοποθετουμένων εἰς τὴν γ' θέσιν. Ἀλλὰ καὶ αἱ διάφοροι ἀπαιτήσεις τῶν ἀσθενῶν τῶν «ἀνωτέρων» τάξεων καθιστοῦν ἕκδηλον τὴν «ἀνωτερότητα» αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν «κατωτέρων» τάξεων, οἱ ὅποιοι κατὰ κανόνα δὲν προβάλλουν ἀξιώσεις.

III. Ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τῶν ἀσθενῶν. (Ἐνταῦθα τονίζεται κυρίως ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἡμερήσιου).

Οἱ ἀσθενεῖς εἰς μεγάλα κυρίως Νοσοκομεῖα, τὰ ὅποια κυρίως ἐνδιαφέρουν κατὰ τὴν παροῦσαν ἐργασίαν, ἐναλλάσσονται συχνά. Ἀναλόγως τῆς νόσου των παραμένουν ἄλλοι 10, ἄλλοι 20 ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας. Δὲν ἐλλείπουν βεβαίως καὶ περιπτώσεις ἀπαιτοῦσαι τὴν παραμονὴν τῶν ἀσθενῶν ἐπὶ μῆνας ἢ καὶ ἔτη ἀκόμη. Αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται εἶναι ὀλίγαι. Ἐπομένως ὁ ἱερεὺς ἔχει ἐνώπιόν του πλῆθος ἀσθενῶν, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας παραμενόντων εἰς τὸ Ἴδρυμα.

Ὡς καὶ εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον ἐτονίσθη, οἱ ἀσθενεῖς ὑποφέρουν καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, ἄλλοι ἐλαφρῶς ἄλλοι βαρέως. Αἱ ἀσθένειαι των: λειτουργικαὶ διαταραχαί, ὀργανικαὶ ἀσθένειαι, λοιμῶδεις καταστάσεις κ.λ.π. Αἷτια τῆς ἀσθενείας των: ἀτυχήματα, λοιμῶξεις, ὀργανικαὶ παθήσεις κ.ἄ. Εἶναι ὅμως πρὸς τιμὴν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, καὶ αὐτὸ ἐνδιαφέρει περισσότερον ἡμᾶς, ἡ παραδοχὴ ὅτι ἡ ψυ-

χική δυσαρμονία, ή όποία έκδηλοῦται με νευρικὰς διαταραχὰς, ἐάν δὲν προσεχθῆ καταλήγει εἰς λειτουργικὰς τοιαύτας. «Μετὰ τῆς σωματικῆς ζωῆς συνδέεται ἀδιασπᾶστος καὶ ἡ ψυχὴ», τονίζει ὁ Γερουλᾶνος⁶ καὶ οὕτω, κατὰ τὸν ἴδιον πάντοτε, «ἡ ψυχὴ καθίσταται ἐκδηλωτικὸν ὄργανον τῆς καλῆς ἢ κακῆς λειτουργίας τῶν περιφερειακῶν ὀργάνων»⁷. Πᾶσα, ὅθεν, διαταραχὴ τῆς λίαν εὐαισθητοῦ ἰσορροπίας τῶν λειτουργιῶν ἐπιφέρει ἀνατροπὴν τῆς θεθείσης τάξεως, ἀναστολὴν τῆς εὐμενοῦς διαδρομῆς τούτων καὶ προκαλεῖ νέαν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς κατάστασιν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ν ὀ σ ο ν»⁸. Καὶ ἡ ψυχικὴ δυσαρμονία προέρχεται ἀπὸ τὴν δημιουργίαν προβλημάτων, τὰ ὅποια ἐμφανίζονται εἴτε εἰς τὴν οἰκίαν - συζυγος, τέκνα, οἰκονομικὴ κατάστασις, κληρονομίαι κ.λ.π. εἴτε μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν με τὸ ἐγὼ τοῦ ἀσθενοῦς.

Ὁ P. Tournier λέγει, ὅτι εἰς τὸ ἡμισυ τῶν περιπτώσεων τοῦ ἰατροῦ του παρουσιάζονται νευρικὰ διαταραχὰ.

Ἐξ ἄλλου ὁ τρόπος τῆς ζωῆς, οἱ ὕλικοι παράγοντες...αἱ καταχρήσεις τῆς διατροφῆς, τῶν ποτῶν καὶ τοῦ καπνοῦ, αἱ γενετήσιοι καταχρήσεις, ἡ ὀκνηρία ἢ ἡ ὑπερβολικὴ ἐργασία καὶ κάθε ἄλλη παρεκτροπὴ ἀπὸ τὴν φυσιολογικὴν ζωὴν ἔχουν συνέπειαν τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ...Ὁφείλονται ὁμως καὶ αὐταὶ εἰς τὴν ψυχικὴν ἀκαταστασίαν, εἰς τὴν ἔλλειψιν χαρακτῆρος καὶ δυνατῆς προσωπικότητος. Καὶ ὁ ἀσθενὴς πιστεύει, ὅτι ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἡμπορεῖ εὐκόλως νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἡ τεχνικὴ πρόοδος καὶ ἡ ἰατρικὴ. Δι' αὐτὸ καταφεύγει εἰς τὸν ἰατρόν...Ἄλλὰ με φάρμακα μόνον δὲν λύονται αὐτὰ τὰ προβλήματα. Ἡ λύσις των εἶναι πνευματικὸν ζήτημα»⁹. Ἐάν αὐτὸ ἀποτελῆ συμπέρασμα ἰατροῦ καὶ ὄχι ἱερέως - πνευματικοῦ, εἰς πόσας σκέψεις πρέπει νὰ ἐμβάλῃ ἡμᾶς τοὺς ἱερεῖς καὶ ποία παρουσιάζεται ἡ θέσις τοῦ ἱερέως ἐν τῷ Νοσοκομείῳ!

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Νοσοκομεῖον, ὡς ἀποκλειστικὸς τόπος ἀσθενῶν, ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τῶν ἀσθενῶν. «Ἡ κοινὴ αἴθουσα φέρει κάποιον ἀνακάτευμα προσώπων, τὸ ὅποιον φαίνεται πολὺ δυσάρεστον εἰς μερικοὺς ἀρρώστους. Ἄλλοι ἐν τούτοις, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπλητταν εἰς ἀτομικὸν δωμάτιον, προτιμοῦν τὴν κοινὴν αἴθουσαν». «Ὁ ἄνθρωπος εἰσαγόμενος εἰς τὸ Νοσοκομεῖον χάνει τὴν προσωπικότητά του, διὰ νὰ γίνῃ ἓνας ἀριθμὸς κλίνης... καὶ τὸ θέαμα τῆς νόσου,

6. Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 19.

7. Ἐνθ' ἀν., σελ. 54.

8. Ἐνθ' ἀν., σελ. 57.

9. Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ.....σελ. 64-5.

τῶν ἄλλων, τοῦ πόνου καὶ τοῦ θανάτου τῶν γειτόνων του, εἶναι διὰ πολλοὺς καταθλιπτικόν. Συχνὰ εἰς τὰ εἰδικευμένα τμήματα, οἱ ἄρρωστοι ἔχουν γύρω των ἄρρώστους τῆς αὐτῆς κατηγορίας καὶ παρίστανται, οὕτως εἰπεῖν, μάρτυρες τῆς κατοπινῆς ἐξελίξεως τῆς νόσου των. Αὐτὸ καθιστᾷ τὴν διαμονὴν των εἰς κοινὴν αἴθουσαν ἀληθινὰ ἀπαθλιωτικὴν»¹⁰. Διὸ καὶ καθίσταται δυσκολωτέρα ἢ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἀσθενῆ μέσα εἰς τὸ Νοσοκομεῖον παρὰ εἰς τὴν οἰκίαν του ἢ ὄρου ἄλλου.

Λαμβανομένων τούτων ὑπ' ὄψιν, οἱ ἀσθενεῖς διαφόρως ἀντιδρῶν, ἀναλόγως τῆς ψυχικῆς ἀντοχῆς των, τῆς μορφώσεώς των καὶ κυρίως τῆς πνευματικῆς των καταρτίσεως. Ἐντεῦθεν, ἄλλοι καθίστανται συναισθηματικώτεροι, ἄλλοι μελαγχολικοί, ἄλλοι ἀποφεύγουν τὰς ἐπισκέψεις, ἄλλοι ἐπιθυμοῦν ταύτας. Καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου ἢ στωϊκῶς ἀντιμετωπίζουν τὴν ἀσθένειάν των. Ὀλίγοι ἀπελπίζονται ἢ ὑπερβάλλουν τὰς ἐπιπτώσεις τῆς ἀσθενείας των. Σπανίζουν βεβαίως τὰ φαινόμενα τῆς αὐτοκτονίας.

«Ὁ ἱερεὺς, ὅθεν, μέλλει νὰ εὔρη πολλὰς καὶ ποικίλας ψυχικὰς διαθέσεις, ὧν ἄλλαι μὲν πρὸς τὴν δειλίαν καὶ τὴν ἀμηχανίαν ἀποκλίνουσιν, ἄλλαι δὲ πρὸς τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἕτεραι πρὸς τὴν ἡρεμίαν, ἢ μᾶλλον ἀναισθησίαν καὶ ἀπάθειαν»¹¹.

Παρὰ ταῦτα ὁμως οἱ ἀσθενεῖς, ἀπὸ ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν πάσχουν, εἰς οἵανδήποτε ψυχολογικὴν κατάστασιν καὶ ἂν εὐρίσκωνται, οὕτως ἢ ἄλλως, ἀντιμετωπίζοντες τὴν ἀσθένειάν των, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἀσθενείας των καθίστανται ἐπιδεκτικοὶ συμβουλῶν, συζητήσεων, ἐπισκέψεων κ.λ.π. Δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ διαφεύγη τῆς προσοχῆς τοῦ ἱερέως, ὅτι «οὐδέποτε ἄλλοτε καὶ οὐδαμοῦ ἄλλοθι εὐρίσκει τοσοῦτον ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν εἰς τὸ ἐκμελετῆσαι κατὰ βάθος τὸν ἄνθρωπον, παρὰ ἐν ταῖς ἀσθενείαις αὐτοῦ»¹². Καὶ τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐκμεταλλευόμενος ὁ ἱερεὺς τοῦ Νοσοκομεῖου, θὰ δυνηθῆ ν' ἀποβῆ ὁ ἄγγελος φωτὸς καὶ ἐλπίδος εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, ἰατρὸς τῶν ψυχῶν των, ὁδηγὸς αὐτῶν εἰς τὸν Χριστόν.

Διὰ νὰ ἐπιτύχη ὁμως τοῦτο πρέπει ὁ ἴδιος νὰ εἶναι πνευματικὴ προσωπικότης¹³.

(Συνεχίζεται)

Πρωτοπρ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΠΕΤΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

10. Ἐνθ. ἀν., σελ. 321.

11. Νικ. Καλογερά, Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ, Ἀθῆναι 1883, σελ. 271.

12. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 268.

13. Μὲ τὰ ὅσα ἀνεφέρθησαν ἐνταῦθα δὲν ἐξαντλεῖται τὸ θέμα. Σημεῖα τινὰ τούτου ἀναφερθέντα θὰ μνημονευθοῦν καὶ ἐν ταῖς ἐπομέναις παραγράφοις, διὸ καὶ δὲν ἀναφέρονται ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν παλινφθίας.

Ἐπὶ τῇ 30ῇ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

(†) Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Α΄

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Κάποιο πρωτῆ, ἦταν ἐνθουσιασμένος. Εἶχε ἀνακαλύψει ἓνα λάθος εἰς τὴν 148τομο Πατρολογία τοῦ Migne! Πῶς ὅμως; Ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὸν ἀφήσωμε νὰ τὸ ἀφῆγηθῆ.

—Ἐκοιμώμην! Καὶ περὶ τὴν 3ην πρωϊνὴν, μέσα εἰς τὸν ὕπνον μου, εἶδα ὄνειρον καὶ ἠσχολούμην εἰς αὐτὸ μὲ θέμα, σχέσιν ἔχον μὲ χωρίον ἀναφερόμενον ἐσφαλμένως εἰς τὴν Πατρολογία τοῦ Migne. Καὶ σκέψου ἀκόμα, ὅτι ἐν τῷ ὄνειρῳ ἀνέφερα τόμον καὶ σελίδα!.. Εἶναι καταπληκτικόν! Ἐξύπνησα ἀπὸ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐντυπώσεως καὶ ἦλθα εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἤνοιξα τὸν τόμον καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς Πατρολογίας καὶ — ὦ τοῦ θαύματος! — διεκρίβωσα σφάλμα τῆς Πατρολογίας!... Ὅα προβῶ εἰς ἀνακρίνωσιν πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν!

Μέσα στοῦ ὑποσυνειδήτου του τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη τῆς Ἐπιστήμης δὲν σταματοῦσε τὴν ἀδιάκοπὴν ἔρευνα, ξεσῆκωνε τὶς σκέψεις καὶ προχωροῦσε σὲ ἀνακαλύψεις καὶ σὲ ἐξακριβώσεις, ποὺ δημιουργοῦσαν κατάπληξι καὶ στὸν ἴδιον ἀκόμη!

Χωμένος μέσα στὶς σκέψεις του αὐτές, ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσαν σὲ ὥρες σχολῆς, πολλὰς φορὰς ἔμενε ἀμίλητος.

Κάποιο φθινοπωρινὸ ἀπόγευμα, προσκάλεσε τοὺς Μητροπολίτας Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως Χρυσόστομο καὶ Κορινθίας Δαμασκηνὸ — κατὰ σύμπτωσιν διαδόχους του — σὲ αὐτοκινητιστικὸ περίπατο — ποῦ ἄλλοῦ; — πρὸς τὸ ἀγαπημένον του Ὀρφανοτροφεῖο. Στὸ δρόμο δὲν μιλοῦσε. Καὶ τότε ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος, γιὰ νὰ σπάσῃ τὸν πάγο, τὸν ἐρώτησε.

—Ἡ μελέτη σας, Μακαριώτατε, περὶ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουρεως προχωρεῖ;

Αὐτὸ ἦτανε! Ἀμέσως ὁ γλωσσολόγος θεραπεύθηκε καὶ ὁ προηγούμενος σιωπηλὸς ἔγινε ξαφνικὰ ὀμιλητικώτατος καὶ ἄρχισε ν' ἀναπτύσσει μὲ εὐφράδεια καὶ μὲ λεπτομέρειες, μέχρι τέλους, τὰ πορίσματά του ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῆς Ἱστορίας, γύρω ἀπὸ τὴν θεελλώδη προσωπικότητα τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως.

Τακτικὸς στὶς συνεδριάσεις τῆς Ἀκαδημίας, παρακολουθοῦσε μ' ἐνδιαφέρον τὶς ἀνακοινώσεις ἐκεῖνες ποὺ ἐπιστημονικὰ δὲν

είχαν σχέσι με τὸν κύκλο τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν του. Ὁ-λοκληρωμένος ἱστορικός, δὲν ἀνεχόνταν ποτὲ κακοποιήσι τῆς Ἱστορικῆς Ἀλήθειας. Πίστευε ὅτι κάθε ἐπιστήμων πού ἀκούσια θὰ τὴν εἶχε κακοποιήσει θὰ ἐνδιαφερόνταν γι' αὐτὴν πολὺ περισσό-τερο παρά γιὰ τὴν ὑστεροφημία του. Αὐτὴν τὴν ἀντίληψι, τὴν τόσον ὑψηλὴ, εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ μὴ τὴν δεχόνταν οἱ ἄλλοι.

Ὅταν κάποιος φίλτατός του ἀκαδημαϊκός σὲ μιὰ συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας ἔκαμε μιὰ ἀνακοίνωσι, στὴν ὁποία ἀνέφερε κά-ποιον Ἐπίσκοπο Ἀλεξάνδρου ὡς Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας γιὰ μιὰ ὀρισμένη ἐποχὴ, ἐκεῖνος δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατηθῆ. Ἐχον-τας πρόσφατες τίς μελέτες του γιὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, μὲ παιδικὸ — ὅσον κι' ἂν φαίνεται παράξενο — αὐθ-ορμητισμὸν - γνώρισμα τῶν «μεγάλων» - ζήτησε τὸν λόγο καὶ οὔτε λίγο, οὔτε πολὺ, «τίναξε στὸν ἀέρα» τὴν ἀνακοίνωσι, λέ-γοντας ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος γιὰ τὸν ὁποῖον ἐγένετο λόγος δὲν ἔζησε στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἀλλὰ στὴν Ἀντιόχεια καὶ μνημονεύοντας καὶ τὰς πηγὰς.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν πολὺ φυσικόν. Δυσαρέσκεια καὶ ψυχρό-της γιὰ ὀρισμένους μῆνες τοῦ «προσβεβλημένου» Ἀκαδημαϊκοῦ.

Τὸ Πανεπιστήμιον, παρά τὰ πολλὰ καὶ βαρεῖα καθήκοντά του καὶ τίς ἀσχολίας του, δὲν τὸ λησιμονοῦσε. Μία μὲ δύο φορές τὸν χρόνον πῆγαινε ἐκεῖ σὰν ἐπίτιμος Καθηγητής, γιὰ νὰ διδάξῃ γενι-κά θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἢ τὸν τρόπο ἐπιστημονι-κῆς ἐρεύνης καὶ τὴν μέθοδον τερήσεως τῆς βιβλιογραφίας.

Στὰ δυὸ αὐτὰ μεγάλα Πνευματικὰ Ἰδρύματα, ἡ παρουσία του δὲν ἦταν Ἀρχιεπισκοπικὴ. Στὸ πρῶτον αἰσθανόνταν Ἀκαδη-μαϊκός. Στὸ δεῦτερον Καθηγητής. Πηγαίνοντας στὸ Πανεπιστή-μιον, δὲν φοροῦσε τὸ ἐπανωκαλύμμαχόν του.

— Δὲν θὰ τὸ φορέσετε; τὸν ἐρώτησε κάποιος.

— Ὅχι. Ἐδῶ εἶμαι Καθηγητής.

Τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τὴν συγγραφικὴν του ὁμως ἐπίδοσι πολλοὶ τὴν περιφρονοῦσαν καὶ ἴσως τὴν κοροΐδευαν. Κάτι ξέρει ὁ λαὸς ὅταν λέγῃ ὅτι «ὅσα δὲν φτάνει ἡ ἀλεποῦ τὰ κάνει κρεμαστά-ρια!». Μπορεῖ νὰ τοὺς ἔστειλε ἐκεῖνος «τιμῆς ἕνεκεν» τὰ συγ-γράμματά του, ἦταν ὁμως ζήτημα ἂν ἔσχιζαν καὶ τὰ φύλλα.

Ἔτσι, μιὰν ἡμέραν, μέσα στὴν Ἱερὰ Σύνοδον, Συνοδικὸς Ἱερ-άρχης, γιὰ τὸν ὁποῖον ἦτο πασίγνωστον ὅτι κάπνιζε — γεγονόςς πού ἔθεωρεῖτο ἀπαράδεκτον ἀπὸ τὸν Χρυσόστομον γιὰ ἕναν κλη-ρικόν — καὶ ὅτι χαρτόπαιζε, εἶπεν ἐν συνεδριάσει:

— Ἀγιοὶ ἀδελφοί! Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος θὰ εὐρίσκετο

είς πολὺ καλλιτέραν μοῖραν, ἐὰν ὁ Προκαθήμενος αὐτῆς, ἀντὶ ν' ἀσχολῆται μὲ τὴν Ἐπιστήμην, ἡσχολεῖτο μὲ τὴν Διοίκησιν!

Ἡ ἐπίθεσις ἦταν ἀνοιχτὴ ἐναντίον του. Καὶ Συνοδικοί, ἀφωσιωμένοι στὸ πρόσωπό του, ὅπως ὁ μετέπειτα διάδοχός του Χρυσόστομος, ἐτοιμάσθησαν ν' ἀπαντήσουν, γιὰ νὰ προστατεύσουν τὸ γόητρον τοῦ θιγομένου! Αὐτός, ὅμως, μὲ ἕλην τὴν γαλήνην πού πάντοτε τὸν χαρακτήριζε, σὰν Πρόεδρος, ἐπέβαλε σιγὴ καὶ εἶπε:

— Παρακαλῶ, ἡ ἀπάντησίς μου νὰ γραφῆ εἰς τὰ Πρακτικά! Προκαλῶ οἰονδήποτε νὰ δηλώσῃ, ἐὰν μὲ ἀνεζήτησε εἰς οἰανδήποτε ὥραν τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτός καὶ δὲν μὲ ἀνεῦρεν ἄγρυπνον εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός μου. Τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μου, ἀντὶ νὰ καπνίζω ἢ νὰ χαρτοπαίζω, ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν Ἐπιστήμην μου χωρὶς οὐδένα νὰ ἐνοχλῶ!

Ἔχει γραφῆ ὅτι «κυτπάει κανεὶς δυνατὰ μόνον ὅταν κυτπάῃ σωστά» καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐκτύπησε τόσο σωστά, ὥστε τὸ ζήτημα διὰ μιᾶς ἔληξε μὲ τὴν σιωπὴν τοῦ καπνιστοῦ κ.λ.π. καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν λοιπῶν.

Καὶ ἐπειδὴ ἔγινε παραπάνω λόγος γιὰ τὸ κάπνισμα, ἀξίζει ν' ἀνοιχθοῦν δύο παρενθέσεις πού ἔχουν σχέσι μὲ τίς ἀντιλήψεις του· νὰ σημειωθῆ ὅτι εἶχε τὴν ἴδια ἀπαράλλακτὴ γνώμη μ' ἐκεῖνον πού προσδιώρισε τὸ τσιγάρο σὰν «ἓνα σωλῆνα στὴν μιὰν ἄκρην τοῦ ὁποίου ὑπάρχει φωτιὰ καὶ στὴν ἄλλῃ ἓνας ἀνόητος».

«Ἄκαπνος» ἐκεῖνος διὰ βίου, τὸ ἔβλεπε σὰν ἀνωμαλία καὶ δὲν μπορούσε νὰ καταλάβῃ ποιά εὐχαρίστησι νοιώθουν οἱ καπνισταί, λέγοντας:

— Ἐπίστευα ὅτι μόνον ὁ Διάβολος βγάζει καπνοὺς ἀπὸ τὸ στόμα καὶ τοὺς ρώθωνας! Τὸ νὰ βγάζουν ὅμως καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὁμολογουμένως περίεργον!

Καὶ προσέθετε:

— Κάποιος Τοῦρκος πασᾶς ἔφερε ἓνα ὑπηρετὴ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, ἄνθρωπον ἀγνόν πού ποτὲ δὲν εἶχε καπνίσει. Μίαν ἡμέραν ἐρρόφα μακαρίως τὸν ναργιλέ του κοντὰ εἰς τὴν λίμνην τοῦ κήπου του, ὅτε κατὰ κακὴν του τύχην, διῆλθεν ἐκεῖθεν ὁ ὑπηρετῆς, ὁ ὅποιος μόλις τὸν εἶδε νὰ βγάξῃ καπνοὺς, ἐτρόμαξε καὶ φώναξε:

— Γιαγκὶν βάρ! Ὁ πασᾶς μου καίγεται! Καὶ προτοῦ καταλάβῃ ὁ πασᾶς καλὰ-καλὰ γιὰτὶ φωνάζει, ὁ ἀφωσιωμένος ὑπηρετῆς ἐκεῖνος, γεμᾶτος τρόμο, τὸν ἤρπασε καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν λίμνην, γιὰ νὰ σβῆσῃ τὴν φωτιὰ! Ὡραιοτέρα τιμωρία ὁμολογουμένως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ διὰ καπνιστὴν!

Και αὐτὰ μὲν γιὰ τοὺς καπνιστάς!... Γιὰ τοὺς δικηγόρους, ὅμως, καὶ γι' αὐτοὺς δὲν ἦταν καὶ τόσο περιποιητικὸς. Τὸν εἶχε καταπλήξει κάποτε κάποιος δικηγόρος μ' ἓνα λογαριασμὸ πού τοῦ εἶχε στείλει, ὅπου γιὰ τὸ τίποτε τοῦ ζητοῦσε «δραχμὰς δεκαπέντε χιλιάδας (15.000)» καὶ στὸ τέλος — τέλος «καὶ δραχμὰς πεντακοσίας (500) διὰ ... σύνταξιν παρόντος λογαριασμοῦ»!

Αὐτὸ τὸ θεωροῦσε ἀσυγχώρητο! Τὸ ἔλεγε καὶ τὸ ξανάλεγε ἐπὶ ἡμέρες. Ἔτσι, ὅταν περνοῦσε ἀπὸ τὰ Δικηγορικὰ τῆς Γλυφάδας, γελῶντας ἔλεγεν πρὸς κάποιον δικηγόρον: «Ἐδῶ εἶναι ἡ Ψευδούπολις»!

Ὅταν τοῦ ἀντιπαρηγήθη ὅτι καὶ «Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ Πατέρες μάλιστα ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Δικηγόρου, μέσα σὲ γέλοια εἶπε:

— Ἐγκαίρως μετέγνωσαν!

Μόνη του ψυχαγωγία, σ' ὅλο τὸ διάστημα τῶν δεκαπέντε χρόνων τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς του ζωῆς, ἦταν ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ὀρφανοτροφείου στὴν Βουλιαγμένη καὶ ἡ παρουσία του στοὺς Ἀθλητικὸς Ἀγῶνας στὸ Στάδιο.

Αὐτὰ τὰ δύο, μαζὺ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα μέχρι τέλους, τοῦ χάριζαν τὴν ξεκούρασι ἀπὸ τὸν κάματο τῆς Διοικήσεως.

Ἀγῶνες ὀλοκλήρους εἶχε κάνει γιὰ τὴν Ἴδρυσι τοῦ Ὀρφανοτροφείου. Ὁ Γ. Μπράουν, ἐπισείοντας τὴ σύμβασι, πού συνῆψε μαζὺ του ἡ Ἐκκλησία σὲ ὦρα ἀνάγκης κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι τῆς ἀπαλλοτριώσεως ὀλοκλήρου τοῦ κτήματος Βουλιαγμένης ἀπὸ τοὺς κατοίκους Βάρης, ζητοῦσε ἐπιτακτικὰ τὴν περιοχὴ τοῦ Ὀρφανοτροφείου γιὰ νὰ μετατρέψῃ τὰ κτίριά της σὲ ... καζίνο (;) καὶ ἀπειλοῦσε ἀπαιτήσεις... ἀποζημιώσεως.

Γιὰ ν' ἀποφύγῃ ὅλη αὐτὴ τὴν περιπέτεια ὁ Χρυσόστομος, μὲ τὴ γνωστὴ διάταξι τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 πού ἐπέτρεπε τὴν ἀπαλλοτριώσει πρὸς ἀποκατάστασι προσφύγων χωρὶς προηγουμένη καταβολὴ ἀποζημιώσεως, προκάλεσε τὴν ἔκδοσι Π. Διατάγματος πού κήρυττε τὴν ἀπαλλοτριώσει τῆς ἐπιμάχου περιοχῆς πρὸς Ἴδρυσιν «προσφυγικοῦ» Ὀρφανοτροφείου. Ἔτσι, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Μπράουν, πού στὸ μεταξύ εἶχε πάρει ὀλόκληρη τὴ Βουλιαγμένη δική του, ὑποσχόμενος «λαγούς μὲ πετραχίλια» καὶ πού στὰ τελευταῖα δὲν ἔκανε σχεδὸν τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πώλησι οἰκοπέδων μὲ τὸ σχῆμα τῆς «μισθώσεως» ἐπὶ μίαν 50ετίαν!

Στὴν Βουλιαγμένη, σ' ἐποχὴ πού δὲν εἶχε καμμιά ἀπολύτως κοσμικότητα, καὶ πού βουναλάκια λεπτῆς ἄμμου κουβαλημένης

ἀπὸ τὶς σοροκάδες αἰώνων, πανύψηλα πεῦκα ποὺ ἔλα γκρεμίσθηκαν καὶ μεγάλα σχῖνα στόλιζαν τὴν παραλία, σ' ἓνα περίπατό του μαζὺ μὲ τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Παπαμιχαήλ καὶ τὸν ἀνεψιὸ του Ἰ. Ράμφο, παρέστη στὸ ρίξιμο τῆς τράτας ἀπὸ ψαράδες, ποὺ προτοῦ ξεκινήσουν γιὰ τὸ ψάρεμα, φίλησαν τὸ χέρι του καὶ ζήτησαν τὴν εὐλογία του. Ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ ψαρότοπο καὶ εἶχε ὑπ' ὄψει του τὸν κάματο καὶ τὶς ἀποτυχίες τῆς ψαρικῆς. Τοὺς εὐλόγησε καὶ τοὺς εὐχήθηκε ἐπιτυχία.

Σὲ κάμποση ὥρα, ὅταν ρίχτηκαν τὰ δίχτυα καὶ θᾶπρεπε νὰ μαζευτοῦν, τὸν ἀέρα τῆς Βουλιαγμένης διέσχισαν οἱ φωνές τῶν ψαράδων ποὺ ζητοῦσαν βοήθεια! Τί εἶχε συμβῆ; Χιλιάδες παλαμίδες πέσαν στὰ δίχτυα τους καὶ τοὺς τὰ ξέσχιζαν. Καὶ αὐτοὶ μὲ τὰ κουπιά των κτυποῦσαν τὴν θάλασσα, γιὰ νὰ τὶς ἀπομακρύνουν. Ἔτρεξαν οἱ βαρκάρηδες μὲ τὶς βάρκες των σὲ ἐπικουρία καὶ ὕστερα ἀπὸ προσπάθεια, ὅλος ἐκεῖνος ὁ πανικὸβλητος χείμαρρος τῆς παλαμίδας στράφηκε πρὸς τὴν ξηρά, νομίζοντας ὅτι πρὸς τὰ ἐκεῖ θὰ βρισκόνταν ἡ σωτηρία. Τότε γιὰ πρώτη φορὰ στάθηκε τὸ φαινόμενο ν' ἀσπρίση καὶ νὰ χορευῆ ἡ παραλία μὲ τὸ ἄφθονο ψάρι ποὺ χύθηκε πρὸς τὰ ἔξω. Καὶ οἱ ψαράδες καὶ τὰ παιδιά τοῦ Ὀρφανοτροφείου καὶ οἱ βαρκάρηδες καὶ ὅποιος ἄλλος βρέθηκε ἐκεῖ, δὲν σταματοῦσαν τὸ μάζεμα τῆς πλουσίας λείας.

Ἐκεῖνος, θαυμάζοντας παρακολουθοῦσε καὶ ὅταν πλησίασαν οἱ πανευτυχεῖς ψαράδες νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, γιὰ τὴν εὐλογία του ἀπέκτησαν αὐτὸ τὸ ἀνέλπιστο δῶρο, σὰν σὲ μόνολογο εἶπε:

«Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Σίμων εἶπεν αὐτῷ· ἐπιστάτα, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες οὐδὲν ἐλάβομεν. Ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματί σου χαλάσω τὸ δίκτυον. Καὶ τοῦτο ποιήσαντες συνέκλεισαν πλῆθος ἰχθύων πολὺ. Διερρήγνυτο δὲ τὸ δίκτυον αὐτῶν. Καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ τοῦ ἐλθόντος συλλαβέσθαι αὐτοῖς. Καὶ ἦλθον καὶ ἐπλησαν ἀμφοτέρω τὰ πλοῖα, ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά».

Κι' ἀφοῦ γίνεται λόγος γιὰ τὴν Βουλιαγμένη καὶ τὸ Ὀρφανοτροφεῖο, ποὺ τόσο ἀγάπησε, ἄς σημειωθῆ καὶ κάτι ἀκόμα.

Πρωτομαγιά τοῦ 1929. Πασχαλινὸς ὁ διάκοσμος τῆς Ἀττικῆς, ποὺ ἔχει φορέσει, ὅπως πάντα κάθε τέτοιο καιρὸ, τὴν ἀνοιξιὰτικη, πεντάμορφη καὶ μυροβόλα φορεσιά της, μὲ τὰ δισεκατομμύρια λουλούδια, ποὺ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τραγουδᾷ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Δημιουργοῦ.

Τὰ παιδιά τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὀρφανοτροφείου στὴ Βουλιαγμένη, χαρούμενα, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Διδάσκαλο τοῦ Δημο-

τικοῦ Σχολείου, μὲ δύο ἀρνιά σουβλιστά, φορτωμένα στὸν συμπαθητικὸ γαϊδουράκι πού διατηροῦσε τότε γιὰ τὶς ἀνάγκες μεταφορῶν νεροῦ κλπ. τὸ Ἴδρυμα, ξεκίνησαν ἀπὸ πολὺ πρῶτ, μὲ τραγούδια, γιὰ τὴν καθιερωμένη ἐκδρομὴ, νὰ χαιρετίσουν τὸν Μάη, μὲ τὰ λουλούδια του, στὴν ἐξοχή, στὸν κάμπο καὶ στὸ δάσος τῆς Βάρης.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν εἶχε εἰδοποιηθῆ γι' αὐτὴ τὴν μετακίνησι καὶ μὲ τὴν σκέψι τῆς Πρωτομαγιάς, συνδυάζοντας τὴν ἀργία μὲ τὴν ἐξοχή καὶ τὸ Ὀρφανοτροφεῖο, ξεκίνησε πρῶτ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ κατὰ τὶς δέκα βρέθηκε στὴ Βουλιαγμένη. Τὸ Ὀρφανοτροφεῖο ἦταν ἔρημο ἀπὸ τοὺς ζωηροὺς του κατοίκους.

— Ποῦ εἶναι τὰ παιδιά;

— Ἐκδρομὴ, Μακαριώτατε!

— Σὲ ποιό μέρος;

— Στὴ Βάρη! τοῦ λέγει ὁ Διευθυντῆς Ἰ. Ράμφος.

— Ἀ! Πολὺ καλά ἔκαμες. Τὸ μεσημέρι θὰ πᾶμε νὰ τὰ βροῦμε! Θὰ φᾶμε μαζὺ τους!

Τὸ μεσημεράκι, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μὲ τὸν Διευθυντὴ, κατέφθασαν στὸν τόπο τῆς ἐκδρομῆς, τὴν ὥραν πού τ' ἀρνιά ψηνόταν, μὲ ὅλη ἐκείνη τὴν γραφικὴ ἱεροτελεστία τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου, γεμίζοντας μὲ τὴν μοσχοβολιὰ τῆς κνίσσας των τὸν ἀέρα. Τὰ παιδιά χαρούμενα ἔτρεχαν πάνω στὸ ὀλάνθιστο χαλί, πού εἶχε στρώσει μέσα στὰ ἄσπαρτα χωράφια ἡ Ἄνοιξις.

Μόλις εἶδαν τὸν Ἀρχιεπίσκοπο, ἔτρεξαν νὰ τὸν ὑποδεχθοῦν, νὰ τοῦ φιλήσουν τὸ χέρι. Ἐκεῖνος ἦτανε γεμᾶτος χαρά. Σὰν πατέρας τὰ χαϊδεύε μὲ τὰ μάτια του.

«Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός!».

Αὐτὴ τὴν περικοπὴ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου θυμόνταν καὶ ἐπανελάμβανε σὰν τὰ ἔβλεπε ὀλόγυρά του, νὰ σπρώχνῃ τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, γιὰ νὰ τοῦ φιλήσουν τὸ χέρι.

Σὲ λίγο τὰ ἀρνιά εἶχανε ψηθῆ! Ἡ ὄρεξις μικρῶν καὶ μεγάλων εἶχε κορυφωθῆ. Τὰ παιδιά δὲν χρειαζόντανε τὸ συνηθισμένο τραπέζι... Ἡ Ἀττικὴ εἶχεν ἀναλάβει τὴν φιλοξενία. Κάθισαν κατάχαμα, σταυροπόδι. Ὅλα γύρω γελοῦσαν καὶ ἔλους ἡ Φύσις προσκαλοῦσε στὴ χαρὰ τῆς Πασχαλινῆς ἀτμοσφαίρας.

Τότε, ὅμως, γεννήθηκε ἓνα πρόβλημα. Ποῦ θὰ καθίσῃ ὁ Μακαριώτατος. Νὰ καθίσῃ κατάχαμα; Δὲν ἦτανε καὶ κανένα παιδάκι! Αὐτὸ θὰ παραήτανε τραβηγμένο.

— Μακαριώτατε, ποῦ θὰ καθίσετε σεῖς;

— Δὲν πειράζει! Νά, φέρτε μου τὸ σαμάρι τοῦ γαιδάρου! Βάλετέ το ἐδῶ! Θὰ καθίσω ἐπάνω του καὶ θὰ φάγω θαυμάσια!

Ἔτσι καὶ ἔγινε. Καὶ τὸ σαμάρι ἐδοξάσθη! Ἀπέκτησε τὴν ιδιότητα θρόνου. Ἐχρησίμωσε γιὰ τὴν πρωτοκαθεδρία τῆς χαρούμενης ὁμηγύρεως.

— Χριστὸς Ἀνέστη! εἶπεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, σπάζοντας τὸ πρῶτο κόκκινο αὐγὸ.

— Ἀληθῶς Ἀνέστη, Μακαριώτατε!

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὴν ὥραία, τὴ μαγευτικὴ καὶ χωρὶς, τότε, φημιμῦθια κοσμικότητων, Βουλιαγμένη καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη διάλεγε γιὰ νὰ ἐλαττώνη τὴν κούρασι πού τοῦ ἔφερνε ἡ ἔντασι τοῦ ἔργου του. Μόλις ἔπαιρνε πρόσκλησι γιὰ νὰ παραστῆ σὲ ἀθλητικούς ἀγῶνες, πρῶτος καὶ καλλίτερος βρισκόντανε στὸ Στάδιο. Κι' ἐνῶ οἱ φίλαθλοι χειροκροτοῦσαν τὴν ἔλευσί του καὶ ἐκεῖνος τοὺς εὐλογοῦσε, προχωροῦσε γιὰ νὰ καταλάβῃ τὴ θέσι του, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ, πάντοτε γρήγορο βῆμα του, ἐνῶ ὁ ἐλεύθερος ἀέρας τοῦ χώριζε στὰ δύο τὴν μακρὰ γενειάδα.

Εἶχε τὸ λόγο του γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν κλασικὸ ἀθλητισμὸ καὶ τὴν «Σουηδικὴν Γυμναστικὴν» θυμόνταν τὴν ἐποχὴ πού ἔζησε κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῶν Τούρκων, σὲ τουρκοκρατούμενες περιοχές, τὴν Μάδυτο, τὴν Πόλι, τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Σμύρνη.

— Αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τοῦ κλασικοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀπηγόρευον εἰς τὰ Σχολεῖα τῶν ὑποδούλων τὸ μάθημα τῆς Γυμναστικῆς. Ἐπίστευον ὅτι διὰ ταύτης, τὰ Ἔθνη ἀποκτοῦν ἀλκὴν καὶ εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτινάξουν τὴν δουλείαν. Διὰ τὸν λόγον, ἀκριβῶς, αὐτὸν πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ μὴ λησμονῶμεν καὶ νὰ γυμνάζωμεν τὴν νεολαίαν. Τί τὸ φυσικώτερον ἄλλως τε. Πῶς θὰ ἀποκτήσῃ νοῦν ὑγιᾶ, ἄνευ υἰείας σωματικῆς; Τὰ δύο συμβαδίζουν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἅγιοι μάρτυρες ἦσαν ἐξαιρέτοι ἀθληταί!

Καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ πού ἔλεγε καὶ δίδασκε, αὐτὰ καὶ ἀκολουθοῦσε, εἶχε στὸ δωμάτιό του ἓνα σύστημα ἔλξεως μὲ σοῦστες γιὰ τὴν ἀπαραίτητη πρωϊνὴ γυμναστικὴ. Πότε πρόφθανε, ὅμως, νὰ τὴν κἀνῃ ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει!

(Συνεχίζεται)

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Ι. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

161. Προκειμένου περί κηδείας ἢ μνημοσύνου ἱερέως ἢ ἀρχιερέως ὁ διάκονος θὰ εἶπῃ εἰς τὰς αἰτήσεις καὶ ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν εὐχὴν «συλλειτουργοῦ ἡμῶν γενομένου» ἢ μόνον «δεῖνα ἱερέως» ἢ «δεῖνα ἀρχιερέως»; (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Τ. Τριανταφύλου καὶ Δ. Π.).

Σήμερα, ὡς γνωστόν, τελεῖται ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία «εἰς κοσμικοὺς» καὶ διὰ τοὺς κεκοιμημένους ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ μόνο προστίθεται σ' αὐτὴν ἡ εἰδικὴ εὐχὴ «Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σοῦ μόνον τὸ ζῆν ἀθάνατον...», στὴν ὁποία ὑπάρχει ἡ φράσις «τὸν δοῦλόν σου καὶ συλλειτουργόν ἡμῶν γενομένον (τὸν δεῖνα) ἱερέα (ἢ ἀρχιερέα)». Καὶ γιὰ μὲν τὶς εὐχὰς δὲν ὑπάρχει ζήτημα. Αὐτὲς λέγονται πάντοτε ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ στὸ στόμα αὐτοῦ ταιριάζει ἡ φράσις «συλλειτουργοῦ ἡμῶν γενομένου» ὅχι μόνο γιὰ τὸν ὁμοβάθμιό του ἱερέα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἀρχιερέα, πού καὶ αὐτὸς εἶναι συλλειτουργὸς τοῦ ἱερέως. Τὸ ἴδιο θὰ ἴσχυε καὶ γιὰ τὶς αἰτήσεις ἂν ἐλέγοντο ἀπὸ τὸν ἱερέα. Ἄλλ' αὐτὲς λέγονται καὶ ἀπὸ τὸν διάκονο ἢ μᾶλλον λέγονται μόνο ἀπὸ αὐτὸν καὶ καταχρηστικῶς, ἐλλείψει διακόνου, λέγονται καὶ ἀπὸ τὸν ἱερέα. Θὰ ἤρμοζε, λοιπόν, στὸν διάκονο νὰ ἀποκαλῆ «συλλειτουργὸς» τὸν ἱερέα ἢ τὸν ἀρχιερέα;

Στὰ χειρόγραφα καὶ στὰ ἔντυπα Εὐχολόγια ὑπάρχει εἰδικὴ ἀκολουθία «εἰς ἱερέα τελευτήσαντα», κοινὴ εἰς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, πού στὰ χειρόγραφα παρουσιάζει πάρα πολλές παραλλαγὰς καὶ εἶναι μία ἀπὸ τὶς πιὸ ἐκτενεῖς καὶ πιὸ πλούσιες ἀκολουθίες τῶν Εὐχολογίων μας. Σ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν ἰδιαιτέρες διακοινικὲς αἰτήσεις γιὰ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ προβλέπεται νὰ λεχθοῦν τὰ συνήθη διακοινικὰ τῆς κοινῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας μὲ μόνη τὴν διαφορὰ ὅτι προστίθεται στὸ ὄνομα τοῦ κεκοιμημένου καὶ ἡ ιδιότης του, δηλαδὴ «(δεῖνος) ἱερέως» ἢ «ἀρχιερέως». Σὲ ὠρισμένα μόνο χειρόγραφα ὑπάρχουν ἐκτὸς τῶν εἰδικῶν εὐχῶν καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς ἀκολουθίας καὶ εἰδικὲς διακοινικὲς δεήσεις, οἱ ὁποῖες ρητῶς σημειώνεται ὅτι λέγονται ἀπὸ τὸν διάκονο ἢ καὶ τὸν ἱερέα (Πάτμου 646, Ἐσφιγμένου 214, Ἀγίου Σάββα 373). Σ' αὐτὲς ὑπάρχει ἡ φράσις «καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν».

Ὁ διάκονος καὶ ἐδῶ ἀποκαλεῖ συλλειτουργοὺς τοῦ τοῦς ἱερεῖς καὶ τοῦς ἀρχιερεῖς. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξενεύῃ. Ὅτι οἱ διάκονοι χαρακτηρίζονται ὡς συλλειτουργοὶ τοῦ ἱερέως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν θεία λειτουργία. Στὸν γνωστὸ διάλογο μεταξὺ ἱερέως καὶ διακόνου μετὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο καὶ τὴν ἀπόθεσι τῶν τιμίων δώρων ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης δὲν ἀπευθύνει πρὸς τὸν διάκονο ὁ ἱερεὺς τὴν φράσι «Μνήσθητί μου, ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ»; καὶ δὲν κατακλείεται ὁ διάλογος αὐτὸς μετὰ τὴν εὐχὴ «Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συλλειτουργήσῃ ἡμῖν (δηλαδὴ μαζὶ μετὰ τὸν ἱερέα καὶ τὸν διάκονο) πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν»;

Γιὰ τὶς διακονικὰς ὁμῶς αἰτήσεις ποὺ λέγονται σήμερα στὶς κηδεῖες καὶ στὰ μνημόσυνα τῶν ἱερέων ἢ τῶν ἀρχιερέων δὲν ὑπάρχει ἡ δυσκολία αὐτή. Σ' αὐτὰς δὲν θὰ προστεθῇ ἡ φράσις «συλλειτουργοῦ ἡμῶν γενομένου», ἀλλὰ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ κεκοιμημένου μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἱερατικῆς του ιδιότητος. Τὸ «συλλειτουργοῦ» ὑπάρχει μόνον στὴν εἰδικὴ εὐχὴ, ἀλλὰ αὐτή, καθὼς γράψαμε, λέγεται ἀπὸ τὸν ἱερέα, τὸν ἀναμφισβητήτως συλλειτουργὸν τῶν κεκοιμημένων.

162. Τινὲς τῶν χριστιανῶν καλοῦν τὸν ἱερέα νὰ διαβάσῃ τὴν εὐχὴν τῆς βασικανίας εἰς τὸ ἀβάπτιστο νήπιον τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς γεννήσεώς του διὰ νὰ μὴ ματιάξεται εἰς τὴν ζωὴν του. Ἐν προκειμένῳ, ἐπιτρέπεται νὰ διαβάξεται ἡ εὐχὴ εἰς τὰ ἀβάπτιστα παιδιὰ ἢ ὄχι; Ποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ θέσις τοῦ ἱερέως ὅταν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἢ εἰς ἄλλας παρομοίας ἐπιμένουν οἱ χριστιανοί; (Ἐρώτησις Δ. Κουρκουλῆ).

Στὴν ἀπάντησι στὴν ὑπ' ἀριθμ. 54 ἐρώτησι γράψαμε ὅτι τὰ ἀβάπτιστα νήπια δὲν μετέχουν στὰ μυστήρια ἐπειδὴ δὲν εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς «κατηχούμενοι» μποροῦν νὰ δεχθοῦν τὶς εὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς ἐξορισμοὺς, ποὺ ἀνεκαθεν ἀνεγινώσκοντο στοὺς κατηχουμένους. Ἡδὴ δὲ στὴν εὐχὴ τῆς πρώτης ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως γίνεται λόγος περὶ «ὀφθαλμῶν βασικανίας», ἀπὸ τὴν ὁποία ζητεῖται ἡ προφύλαξις τοῦ βρέφους. Στὸ νὰ διαβασθῇ λοιπὸν σ' αὐτὸ ἡ εὐχὴ τῆς βασικανίας, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται γιὰ μυστήριον καὶ ἀφοῦ μάλιστα εἶναι εἶδος ἐξορισμοῦ, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ τὸ ἐμποδίξῃ, ὅταν βέβαια συντρέχῃ λόγος ἀσθενείας.

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

ΑΠΡΟΣΙΤΑ ΑΛΛΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ

Τὸ αἶσθημα τῆς ἀναξιότητος συνοδεύει τὸν πιστὸ μελετητὴ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καθὼς τὴ διεξέρχεται. Νοιώθει μὲ συντριβὴ ὄχι, ἐνῶ ἡ Γραφή τοῦ εἶναι δοσμένη ὀλόκληρη ἀπὸ τῆ θεῖα ἀγάπη καὶ συγκατάβαση καὶ ὑπάρχει στὰ χέρια του ἀκριβῶς γιατί ὁ Θεὸς τὸν ἀναγνωρίζει σὰν πολὺ μεγάλη ἀξία καὶ θέλει νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἔπεσε, αὐτός, μὲ τὶς ἀδυναμίες του καὶ τὴν ὀλιγοπιστία του, δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ὑψηλὴ του κλήση ὅπως καὶ ὁσο θὰ ἔπρεπε. Ἔτσι, πολλὰ λόγια τῆς Γραφῆς, ποὺ τὰ διψοῦν τὰ χεῖλη του σὰν λόγια προσευχῆς, ὅπως λ.χ. οἱ Ψαλμοί, κομμάτια ἀπὸ τὸν Ἰὼβ καὶ τοὺς Προφῆτες καὶ διάφοροι στίχοι τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν τολμᾷ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ. Ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς του εἶναι πολὺ ὑποδεέστερη ἀπὸ ὅ,τι θὰ τοὺς ταίριαζε. Τὰ λόγια αὐτὰ ἀπαιτοῦν πίστη φλογερή, πόθο τοῦ Θεοῦ ἀχώρταγο, μετάνοια βαθειὰ καὶ ἀποφασιστικὴ, μὲ μιὰ λέξις θρησκευτικότητι ἀληθινὰ βιβλική. Εἶναι λόγια ψυχῶν ποὺ ἀγάπησαν τὸν Θεὸ στὸ ἔπακρο καὶ τὸν ἐξεζήτησαν μὲ ἱερὸ πάθος. Εἶναι λόγια μυσταγωγικά, ποὺ ἀνήκουν στὸν ἐσω-

Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως ἂν δὲν ὑπάρχῃ πραγματικὴ αἰτία ὁ ἱερεὺς νὰ ἀναγνώσῃ τὴν σχετικὴ εὐχὴ καὶ νὰ γίνεταῖ συνεργὸς καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὶς δεισιδαιμονίες τῶν ἀπλοϊκῶν πιστῶν. Ἡ εὐχὴ τῆς βασκανίας δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα ἀντιβασκανικοῦ ἐμβολίου. Πρέπει ὅμως νὰ γίνεταῖ συστηματικὰ καὶ ἐγκαίρως ἡ διαφώτισις τῶν χριστιανῶν γιὰ νὰ γνωρίζουν τὴν σημασία, τὸν σκοπὸ καὶ τὴν δύναμι τῶν λειτουργικῶν εὐχῶν καὶ τῶν διαφόρων ἀκολουθιῶν. Ἄλλως γιατί νὰ ζητοῦμε εὐθῦνες ἀπὸ ἀνευθύνους καλοπροαιρέτους ἀνθρώπους; Ἄς ἐρωτᾷ τὴν συνείδησί του ὁ κάθε ἱερεὺς ἂν δὲν εἶναι αὐτὸς ὑπεύθυνος γιὰ τὸ σκότος στὸ ὁποῖο ζοῦν ἀκόμη τὰ λογικὰ του πρόβατα. Δὲν χρειάζεται γιὰ τὴν προσπάθεια αὐτὴ οὔτε πολλὴ σοφία οὔτε μεγάλες ρητορικὲς ικανότητες. Θὰ πρέπει χωρὶς καθυστερήσεις νὰ φωτισθοῦν οἱ πιστοί, γιατί μὲ κάτι τέτοιου εἶδους προλήψεις διασύρονται καὶ βεβηλώνονται τὰ ἁγιαστικά μέσα τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ γινόμεθα αἰτία νὰ συκοφαντῆται ἡ πνευματικὴ μας λατρεία καὶ νὰ θεωρῆται ἀπὸ πολλοὺς συνώνυμη μὲ τὴν μαγεία καὶ τὴν δεισιδαιμονία.

τερικώτερο χῶρο τῆς θρησκείας, ἐνῶ ἡμεῖς, μὲ τὶς ἀτέλειες καὶ τὴν ὑποτονία τῆς ζωῆς μας, βρισκόμαστε σταματημένοι, καρφωμένοι στὸν νάρθηκα καὶ μᾶς φαίνεται ὅτι τὰ ἀκοῦμε καὶ τὰ ἀπενίζουμε ἀπὸ τόσο μακριά. Δὲν ἔχουμε δικαίωμα, ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, σὲ τέτοια πολυτέλεια. Μᾶς χωρίζει ἀπ' αὐτὰ μιὰ ἀναμφισβήτητη ἀπόσταση.

Καὶ ὁμῶς ξέρουμε ὅτι προορίζονται καὶ γιὰ μᾶς, ὅτι ἡ ὑπόθεσή τους πρέπει νὰ γίνῃ καὶ δική μας. Θὰ θέλαμε, λοιπόν, νὰ τὰ εἶχαμε δικὰ μας, νὰ ἄρμοζαν τέλεια στὴν περίπτωσή μας, νὰ ἀναδώσῃ αὐτὰ τὰ πνευματικὰ μέλη ἢ κινύρα τῆς ψυχῆς μας.

Πῶς θὰ λυθῇ αὐτὸ τὸ πρόβλημα; Πῶς θὰ ἀπαλλαγῇ κανεὶς ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄγχος; Πρέπει νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν χρῆση τους, ὅσο ἀκόμη δὲν τὸν πληροφορεῖ ἡ συνείδηση ὅτι εἶναι οἰκείος τοῦ Θεοῦ; Ἡ, ὅπως κάνουν οἱ ἐπιτόλαιοι, νὰ τὰ οἰκαιοποιῆται χωρὶς νὰ λογαριάσῃ τὴν ἀπόσταση ποῦ χωρίζει τὸ περιεχόμενο καὶ τὸν παλμό τους ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς ζωῆς του;

Οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι σωστό. Ἡ Ἐκκλησία, μὲς ἀπὸ τὸν λειτουργικὸ τῆς λόγο, λόγο ζυμωμένον μὲ τὴ Γραφή, μᾶς καλεῖ νὰ μετέχουμε σ' αὐτόν, ἀδιάφορα πρὸς τὸν βαθμὸ ἀξιωσύνης τοῦ καθενός μας. Γιατί, καθὼς παρατηρεῖ ἓνας σύγχρονος μεγάλος κριτικὸς ποιητῆς, «ὁ Θεὸς μᾶς μιλά μὲ τὰ λόγια ποῦ τοῦ λέμε». Τὸ ζήτημα δηλαδὴ εἶναι κυρίως ἡ ἐπίδρασις τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ στὸν καθένα καὶ ὄχι κατὰ πόσον ὁ καθένας εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκφράζεται μ' αὐτόν τὸν λόγο πρὸς τὸν Κύριο. Ἄρα δὲν πρέπει νὰ ἐποκλείω τὸν ἑαυτό μου, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὸν θεωρῶ ἀπηλλαγμένο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν λόγων αὐτῶν. Κανεὶς πιστὸς δὲν μπορεῖ νὰ μὴ καταλαβαίνει μέσα του πόσο ὑπολείπεται ἀπὸ ὅ,τι τοῦ παρουσιάζει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ σὰν δέον. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ φοβερὴ πραγματικότης δὲν εἶναι μπροστὰ μας γιὰ νὰ μᾶς ἀπωθῇ καὶ νὰ ἀφήνῃ τόπο στὴν ἀπόγνωσι, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς ἐλκύνῃ καὶ νὰ μᾶς ἀνεβάσῃ ὀλοένα ψηλότερα, γιὰ νὰ μᾶς στηρίξῃ καὶ νὰ μᾶς προτρέπῃ σὰν λόγος παρακλήσεως.

Μετέχουμε, λοιπόν, στὸν προσευχητικὸ λόγο τῆς Γραφῆς ὄχι ἐπειδὴ ταιριάζει στὴν κατάστασή μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουμε ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη πιὸ ἀξιοί του μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δική μας προσπάθεια. Μποροῦμε νὰ ἀπαγγέλλουμε τὸν ν' Ψαλμό, τὸν Ψαλμὸ τῆς μετανοίας, παρὰ τὸ ὅτι ἡ μετάνοιά μας εἶναι τόσο λιγώτερο δυνατὴ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Δαυὶδ, χρησιμοποιώντας τοὺς στίχους του γιὰ νὰ θερμάνουμε τὴν καρδιά μας, νὰ τῆς δώσουμε περισσότερη κατάνυξι, περισσότερο φῶς, νὰ

ὀξύνουμε τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἐσωτερικοῦ μας ἀνθρώπου. Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ κάνουμε, μὲ ὅλη τὴ συναίσθηση τῆς ἀναξιότητός μας. Ἡ Γραφή δὲν εἶναι βραβεῖο, ἀλλὰ φάρμακο. Ὁ Χριστὸς δὲν ἤλθε, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε, γιὰ τοὺς ἀνύπαρκτους ὑγιεῖς, ὅπως φαντάζονταν τὸν ἑαυτό τους οἱ συνομιληταὶ του Φαρισαῖοι, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς. Αὐτοὶ ἔχουν τὴ χρεῖα του.

Ἡ διάστροφη εὐσέβεια καλλιεργεῖ φρικτὲς αὐταπάτες ἀπὸ τὶς ὁποῖες σώζει τὸ φῶς τῆς ὑγιοῦς ταπεινοφροσύνης, ποὺ μᾶς δείχνει ὅτι ὁ ἅγιος Θεός, συγκαταβαίνοντας στὴν ἁμαρτωλότητά μας, θέλει νὰ μᾶς βγάλῃ ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸ κατορθώνει κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ἔμεῖς ἔχουμε τὴ συναίσθησή της. Κανεῖς δὲν σώζεται ἐπειδὴ τὸ ἀξίζει ὁ ἴδιος, ἀλλ' «ὃ ἐστι, χάριτι Θεοῦ ἐστίν». Ἔτσι ποὺ ὁ πιὸ ἅγιος ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς ὁ πιὸ ἅγιος δοκιμάζει συντριβὴ καὶ βλέπει ἀπόσταση μεγάλη ἀνάμεσα τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα ποὺ ἔμεῖς οἱ κοινοὶ πιστοὶ νομίζουμε ὅτι εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ μας περίπτωση.

Τὸ ζήτημα εἶναι, λοιπόν, πῶς, μὲ τὸν ἀκοίμητο ἀγῶνα τῆς τελειοποιήσεώς μας, νὰ νοιώθουμε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα πιὸ φωτεινὰ αὐτὴ τὴν ἀπόσταση καὶ ὄχι πῶς νὰ φθάσουμε στὸ σημεῖο τοῦ Φαρισαίου τῆς παραβολῆς, ποὺ «σταθεῖς» ἄνετα, εὐχαριστοῦσε τὸν Θεὸ γιὰτὶ δὲν ἦταν σάν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ σάν τὸν τελῶνα στὸν ὁποῖο ἔπεσε τὸ βλέμμα του.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν Περιοδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» παρακαλοῦνται, ὅπως πᾶσαν ἀλλαγὴν διευθύνσεώς των γνωστοποιοῦν ἀμέσως εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ὡς εἶρηται Περιοδικῶν, Ἁγίας Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι Τ. 117 εἴτε δι' ἐπιστολῆς των, σημειουμένης ἀπαρατήτως τῆς παλαιᾶς διευθύνσεως, ἢ εἰς τὰ τηλέφωνα 227.689 καὶ 227.651, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν φύλλων.

ΝΕΑΙ ΤΙΜΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ ΔΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1969

Ἡ Συνοδική Ἐπιτροπή ἐπὶ τῶν Περιοδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς τῆς 17ης Ὀκτωβρίου 1968 ἀπεφάσισε τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῶν συνδρομῶν τῶν ὡς ἄνω Περιοδικῶν καὶ τῶν τιμῶν τῶν πωλουμένων τόμων ὡς ἑξῆς:

Ἐκαστος τῶν εἰσέτι μὴ ἐξαντληθέντων τόμων τῶν παρελθόντων ἐτῶν διατίθεται εἰς τὰς κάτωθι τιμὰς:

Α) Διὰ συνδρομητὰς ἐσωτερικοῦ:	
«ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (1950-1967) κατὰ τόμον 100 δρχ.
«ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» (1952-1967) » » 50 »
«ΘΕΟΛΟΓΙΑ» (1951-1967) » » 200 »
Β) Διὰ συνδρομητὰς ἐξωτερικοῦ:	
«ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (1950-1960) κατὰ τόμον 8 δολλάρια
«ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (1961-1967) » » 6 »
«ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» (1952-1960) » » 4 »
«ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» (1961-1967) » » 3 »
«ΘΕΟΛΟΓΙΑ» (1951-1967) » » 12 »

Συνδρομαὶ διὰ τὸ ἔτος 1969:

Α) Ἐσωτερικοῦ :	1) «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» κατὰ τόμον 100 δρχ.
	2) «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» » » 50 »
	3) «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» » » 200 »
Β) Ἐξωτερικοῦ :	1) «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» » »	... 4 δολλάρ.
	2) «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» » »	... 2 »
	3) «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» » »	... 12 »

Διὰ τοὺς φοιτητὰς τῶν Ἀνωτάτων Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων, τῶν Ἀνωτέρων Ἐκκλησιαστικῶν Φροντιστηρίων, τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν, μαθητὰς τῶν Γυμνασίων καὶ τοὺς Καθηγητὰς ἐν τῇ Μέσῃ Ἐκπαιδεύσει, καθορίζεται ἡ ἑτησία συνδρομὴ τούτων μὲ ἔκπτωσην 50%.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Συμπόσιον Πατέρων.— Ἐπίκαιρα.— Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, α' Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα.— Ἰωάννου τῆς Κρονστόδης, Σκέψεις γιὰ τὴν Ὀρθόδοξο Λατρεία. Μετάφρασις Ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά.— Πρωτοπρ. Ἐλευθερίου Πετριτσοπούλου, Ὁ ἱερεὺς τοῦ Νοσοκομείου.— Χρυσοστόμου Ι. Νεαμονιτάκη, (†) Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α'— ὁ ἄνθρωπος.— Φ., Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες.— Βασ. Μουστάκη, Ἀπρόσιτα ἀλλὰ δικά μας.— Νεαὶ τιμαὶ συνδρομῶν διὰ τὸ ἔτος 1969.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιου 1, Ἀθῆναι.